

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra české literatury

DÍLO JANA NERUDY V ČÍTANKÁCH

(Work of Jan Neruda in reading books)

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce: Prof. PhDr. Dagmar Mocná, CSc.

Autorka bakalářské práce: Miloslava Franzeová

Spartakiádní 1959, 356 01 Sokolov

obor studia ČJ-D

prezenční typ studia

Rok dokončení BP: 2014

Prohlášení

Prohlašuji,

že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze je identická s její tištěnou podobou.

V Sokolově dne 17. 6. 2014

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Dagmar Mocné, CSc. za vedení bakalářské práce a cenné rady, které mi během psaní poskytla.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině a svému příteli za velkou podporu během celého bakalářského studia.

Obsah

ÚVOD	1
1. DÍLO JANA NERUDY V KONTEXTU JEHO ŽIVOTA A DOBOVÝCH POMĚRŮ.....	3
1.1. OD VSTUPU DO LITERATURY DO KONCE 60. LET	3
1.2 TVŮRČÍ OBDOBÍ 70. LET	8
1.3 OD POČÁTKU 80. LET DO KONCE ŽIVOTA	11
2. OBRAZ ČÍTANKOVÉHO NERUDY	14
2.1 DEFINICE POJMU ČÍTANKA A JEJÍ ÚLOHA VE ŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ V MINULOSTI	15
2.2 NEJČASTĚJŠÍ UKÁZKY NERUDOVY TVORBY	17
2.2.1 Ukázky z <i>Knih veršů</i>	17
2.2.2 Ukázky z <i>Písní kosmických</i>	19
2.2.3 Ukázky z <i>Balad a romancí</i>	21
2.2.4 Ukázky z <i>Prostých motivů</i>	22
2.2.5 Ukázky ze <i>Zpěvů pátečních</i>	24
2.2.6 <i>Byl 1. máj 1890!</i>	25
2.2.7 <i>Souhrnné porovnání základoškolského a středoškolského čítankového Nerudy</i>	25
2.3 OSTATNÍ ČÍTANKOVÉ UKÁZKY	27
2.3.1 <i>Poezie</i>	27
2.3.2 <i>Próza</i>	28
2.3.3 <i>Fejetony a dopisy</i>	29
3. POROVNÁNÍ PŘEDLISTOPADOVÝCH A POLISTOPADOVÝCH ČÍTANEK	30
3.1 KONCEPCE ŠKOLSTVÍ A ČÍTANEK V OBDOBÍ KOMUNISTICKÉHO REŽIMU	30
3.1.1 <i>Marxistický výklad Nerudova díla</i>	33
3.2 KONCEPCE ŠKOLSTVÍ A ČÍTANEK PO ROCE 1989	34
3.3 VLASTNÍ SROVNÁNÍ ČÍTANEK	35
3.3.1 <i>Porovnání z hlediska nejčastějších ukázek</i>	35
3.3.2 <i>Porovnání z hlediska výskytu okrajovějších ukázek</i>	38
3.3.2.1 <i>Poezie</i>	38

3. 3. 2. 2 Próza	41
3. 3. 2. 3 Fejetony a dopisy	41
ZÁVĚR.....	43
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	45
RESUMÉ.....	51
RESUME.....	51
KLÍČOVÁ SLOVA.....	53
KEYWORDS	53
PŘÍLOHY	54

Úvod

Ve své bakalářské práci bych se chtěla zaměřit na prezentaci díla Jana Nerudy (1834 – 1891) v českých čítankách pro 2. stupeň základních škol a pro střední školy vydaných od roku 1948 do roku 2013. Toto téma jsem si zvolila z toho důvodu, že mne zajímalo, jakým způsobem se, a pokud vůbec, měnily čítankové texty našeho předního spisovatele druhé poloviny 19. století v tomto období, a dále to, jaké části Nerudova díla se dávalo a dává přednost při výběru čítankových ukázek.

Základní metodou této práce bude analýza čítankových textů Jana Nerudy a jejich následná komparace podle různých kritérií. Cílem práce by mělo být jednak postižení nejčastějších čítankových ukázek z díla Jana Nerudy, jednak to, zda se nějakým způsobem výběr těchto ukázek liší v čítankách pro střední a základní školy a v neposlední řadě zjištění, zda došlo k nějakému výraznějšímu posunu ve výskytu čítankových ukázek po pádu komunistického režimu.

V první kapitole se budu zabývat obecně Nerudovou tvorbou, přičemž se ji pokusím zařadit do kontextu autorova života a literárněhistorických souvislostí. Zmíním autorovu novinářskou činnost, vrcholnou prozaickou i básnickou tvorbu a místo věnuji i jeho tvorbě dramatické, která je, ač hodnocena v drtivé většině nepříznivě, také nedílnou součástí autorova díla.

Druhá kapitola, jak už její název napovídá, nastíní obraz čítankového Nerudy. Na úvod kapitoly krátce pojednám o čítankách, z nichž tato práce vychází. Dále se budu zabývat definicí čítanky a její úlohou ve školním vzdělávání v minulosti. Druhou část kapitoly věnuji podrobnějšímu rozboru nejčastěji se vyskytujících ukázek Nerudovy tvorby s poukazem na jejich místo v kontextu Nerudova díla. Také budu uvádět výskyt jednotlivých ukázek v čítankách pro střední a základní školy a to, zda byly tyto ukázky nějakým způsobem zkráceny. V závěru této podkapitoly shrnu dle zkoumaných ukázek obraz základního a středního čítankového Nerudy. V poslední části, aby byl obraz čítankového Nerudy úplný, zmíním i ukázky vyskytující se v čítankách spíše okrajověji.

Ve třetí kapitole se zaměřím na porovnání předlistopadových čítanek a čítanek vydaných od roku 1990. První část kapitoly věnuji změnám školské soustavy a proměně čítanek ve sledovaném období. V této části se také zaměřím na to, jak bylo na Nerudovo dílo

a Nerudu obecně pohlíženo v dobách komunistického režimu. Druhá část kapitoly bude zaměřena na vlastní rozbor zkoumaných čítanek, přičemž výsledkem by mělo být zjištění, zda došlo k nějakým výraznějším posunům ve výskytu jednotlivých ukázek. Aby byla práce pojata co nejkomplexněji, i v této části podrobněji rozeberu kromě nejčastějších ukázek také ukázky okrajovější.

1. Dílo Jana Nerudy v kontextu jeho života a dobových poměrů

1.1.Od vstupu do literatury do konce 60. let

Malá Strana je snad v povědomí všech neodmyslitelně spojena právě se jménem Jana Nerudy, který se zde narodil v roce 1834 do rodiny starších rodičů, vysloužilého vojáka Antonína Nerudy a jeho druhé ženy Barbory. Po studiu na Akademickém gymnáziu v Praze, kde se mj. seznámil s Vítězslavem Hálkem, se na přání matky pokusil dát na kněžskou dráhu, nebyl ovšem přijat, a tak začal studovat právnickou fakultu. Odtud po třech semestrech odešel na filozofickou fakultu, ale ani zde svá studia nedokončil. Po odchodu z univerzity v roce 1857 se živil jako učitel češtiny a němčiny, ale už od konce 50. let začal působit jako žurnalista a pokoušel se prorazit jako básník a dramatik. (Opelík J. a kol., 2000, s. 493)

Na konci roku 1857 vyšla Nerudova první básnická sbírka, *Hřbitovní kvítí*. Básně z této sbírky vznikaly v období tzv. Bachova absolutismu, které znamenalo prudký útlum národního a politického života, navíc doprovázený všudypřítomnou atmosférou strachu a vzájemné nedůvěry. Sám Neruda toto období charakterizuje jako „čas zaživa pohřbených“¹. Některé básně tohoto cyklu vyšly ještě před souborným vydáním na stránkách literárního časopisu *Lumír* v roce 1854 a 1857, dvě další byly publikovány v kalendáři *Českomoravská pokladnice*. (Haman In Neruda, 1998, s. 438)

Co se týče tematické stránky této sbírky, Aleš Haman oceňuje postřeh Felixe Vodičky, který si všiml, že sbírku lze rozčlenit na tematické okruhy: „*první takový okruh tvoří „dušičková“ nálada vyvolaná hřbitovní atmosférou (č. 1-2), další je věnován tématu chudoby (č. 3-7), třetí okruh tematizuje v máchovském duchu otázky časnosti, trvání a pomíjivosti těla a ducha (č. 8-17) (...) Okruh zaměřený na poezii a její smysl (básně č. 19-23), na lásku (č. 24-34), morální problematiku hříchu a nevinnosti (č. 35-38), komplementární vztah humoru a smutku (č. 40–43), „bláznovství“ ve světě (č. 44-46) a konečně postavení básníka samého (č. 47-52).*“ (Haman In Neruda, 1998, s. 439) Podle Hamana je rozčlenění sbírky na tematické okruhy a geneze sbírky² důkazem toho, že

---

¹ Báseň *Z časů zaživa pohřbených* z roku 1852 je součástí *Knihy veršů časových a příležitostných*.

² Některé básně sbírky se nevyskytují v dochovaných rukopisných materiálech, což podle Hamana naznačuje možnost, že je Neruda napsal buď krátce před jejím vznikem, nebo přímo pro ni – básně pak měly sloužit jako rozšíření tematického záběru celé sbírky.

Hřbitovní kvítí nebylo výsledkem mechanického sebrání a souborného vydání dosud napsaných básní, ale naopak pečlivě promyšleného kompozičního postupu s důrazem na polytematičnost, který má za úkol vytvořit „*představu mnohotvárného lidského nitra, v němž se prolíná a sváří cit s rozumem, zkušenost s reflexí, smutek s humorem, vážnost s ironií*“, což je pro Nerudovo dílo typické. (Haman In Neruda, 1998, s. 440)

Přijetí Nerudovy první sbírky dobovou kritikou nebylo příznivé. „*Opovázlivá prvotina neznámého rouhavce byla přijata se soukromými pošklebkami a mrazivým tichem v tisku.*“ (Janáčková In Lehár, 2008, s. 287) Sbírka se nesetkala s pochopením ani u předních osobností kulturního života. Odmítavě se o této sbírce vyjádřili např. František Palacký nebo Božena Němcová, ale i romantici Josef Václav Frič či Karel Sabina, kteří jinak Nerudu uznávali jako jednoho z hlavních zástupců nově nastupující generace. Konkrétně Sabina ve své kritické stati Nerudovi vytýká jeho pojetí přírody. Ačkoli navazovalo na Máchovo zpodobnění přírody lhostejné vůči člověku, neodpovídalo tehdejším představám romantiků, kteří viděli v příklonu k přírodním zákonům cestu k nastolení rovné a svobodné společnosti. (Haman In Neruda, 1998, s. 442n.)

Na tomto místě je vhodné poznamenat pár slov o generaci májovců. Její počátky jsou spojeny s rokem 1858, kdy se mladí autoři přihlásili k odkazu Karla Hynka Máchy vydáním almanachu *Máj*³. Mezi nejvýraznější osobnosti patřili Jan Neruda, Vítězslav Hálek, Josef Barák, Adolf Heyduk, Rudolf Mayer a Karolína Světlá, ze starší generace byli přizváni Karel Sabina, Božena Němcová či Karel Jaromír Erben. Aleš Haman charakterizuje májovce následovně: „*Mladí básníci a prozaici (...) navázali na máchovský pocit osamělosti člověka a na jeho vztah k přírodě, ale oproti romanticky subjektivizujícímu modelu literatury přinesli významnou změnu: převedli obecný rozpor člověka a věčnosti do roviny společenské. Šlo jim o konflikt lidské svobody se společenskými předsudky a přežitky.*“ (Haman A., 2010, s. 164) Májovci se tak postavili vůči tradičnímu pojetí literatury, které kladlo do popředí národní problematiku a vyzdvihovalo jako vzor pro české básnictví lidové písně, *Vznešenost přírody*, *Slávy dceru* a *Rukopisy*, a svoji pozornost obrátili k otázkám obecně lidským. (Janáčková In Lehár, 2008, s. 263) Inspiračním zdrojem pro vlastní tvorbu se jim stala díla zahraničních autorů, zj. německých (např. H. Heine, J. W. Goethe, F. Schiller), patrný je vliv anglických realistů (Ch. Dickens, W. M. Thackeray), ale i francouzských romantiků (V. Hugo, G. Sandová).

---

³ Druhým vydáním almanachu se májovci přihlásili ještě k odkazu Karla Jaromíra Erbena.

Vraťme se nyní zpět k dílu Jana Nerudy. Do samého konce 50. let spadá Nerudův pokus prosadit se v oblasti dramatické tvorby. Tato část Nerudova díla není v porovnání s ostatními příliš rozsáhlá (zahrnuje jednu tragédii a několik veselohr), ani vysoce ceněná, ale do celku Nerudovy tvorby právoplatně patří, a proto je nutné se o ní zmínit.

Zpočátku se Nerudova pozornost soustředila na veselohry, které měly zaujmout zj. lidové publikum. V roce 1859 byly v Praze uvedeny dvě Nerudovy veselohry, *Prodaná láska* a *Ženich z hladu*. Ačkoli nepřinášely na českou divadelní scénu žádnou výraznější změnu v pojetí ani neznámé postavy či zápletky, hrály se ochotně, protože byly náhradou za cizojazyčné hry. (Pohorský In Neruda, 1961, s. 254)

Nejvíce nadějí v této oblasti vkládal Neruda do pokusu o napsání tragédie, která patřila v té době mezi nejvíce ceněné literární žánry. Velkým inspiračním zdrojem mu byla dramata Williama Shakespeara, u něhož oceňoval zj. umně ztvárněné vývojové postavy a schopnost „*zpodobit všestranně různé stránky lidské povahy, ducha a citu i svým pohledem na život*“. (Pohorský In Neruda, 1961, s. 257) Výsledkem Nerudova snažení byla tragédie *Francesca di Rimini* uvedená poprvé a naposled v lednu roku 1860 ve Stavovském divadle, neboť představení skončilo fiaskem. Sám Neruda byl s průběhem celého představení a s hereckými výkony velmi nespokojený, navíc ho tento neúspěch hluboce zasáhl, což mělo za následek, že žádná z jeho dalších her už nebyla hrána. (Pohorský In Neruda, 1961, s. 258n.) Pokud bychom měli na *Francesce di Rimini* vyzdvihnout něco pozitivního, tak podle Miloše Pohorského „*znamenala Nerudova tragédie pokrok zrealizováním charakteristiky po stránce psychologické a pokusem osvobodit dramatické postavy z šablonovitosti typů*“, čehož si už v roce 1899 všiml Otakar Hostinský, který označil *Francescu di Rimini* za první pokus o realistickou tragédii. (Pohorský In Neruda, 1961, s. 262n.)

Po neúspěšném pokusu prosadit se jako dramatik a básník obrátil Neruda svou pozornost k novinářské činnosti v přesvědčení, „*že žurnalistika je jedním z klíčových nástrojů proměny českého národa v moderní občanskou společnost*“. (Mocná D., 2012, s. 22) Stav české publicistiky v 50. letech 19. století nebyl vůbec příznivý, v tomto období byly vydávány pouze provládní *Pražské noviny* a literární časopis *Lumír*. Příznivější situace nastala se změnou politické situace⁴ na přelomu 50. a 60. let, kdy vznikla celá řada českých

---

⁴ V roce 1859 byl po porážce Rakouského císařství v bitvě u Magenty a Solferina odvolán ministr vnitra Alexander Bach a o rok později se císař František Josef I. vzdal vydáním Říjnového diplomu absolutismu. Ústava z roku 1861 (tzv. Schmerlingova) sice nesplnila očekávání obyvatel mnohonárodnostního státu, ale po pádu absolutismu nastala etapa prudkého rozvoje kultury a společenského života.

deníků a časopisů (*Čas, Hlas, Národní listy, Humoristické listy* atd.). Počátek Nerudovy novinářské činnosti je spojen s německým deníkem *Tagesbote aus Böhmen*, kde působil od druhé poloviny 50. let. Od 60. let prošel Neruda redakcí celé řady významných českých periodik (např. *Čas, Hlas, Národní listy*), redigoval časopisy různého zaměření (*Obrazy života, Rodinná kronika*) a spolu s Vítězslavem Hálkem se pokusil o obnovení časopisu *Květy*. (Haman A., 2010, s. 163) Noviny umožňovaly rozvíjet žánry obracející se k problematice všedního dne, tedy fejetony a črty. Od 60. let nastává prudký rozvoj českého fejetonu, fejetonní rubriky se zřizují téměř ve všech politických denících a postupně se fejeton začíná vyhraňovat jako specifický žánr, za což vděčíme právě Janu Nerudovi, který „pro české poměry vytvořil do té doby nejvýraznější, nejosobitější a zároveň nejssystematičtější pěstovaný typ fejetonní causerie“. (Tureček D., 2007, s. 106)

I Nerudovy fejetony procházely v období jeho literární činnosti postupným vývojem. V prvním období své novinářské činnosti psal Neruda texty spíše reportážního charakteru, ale už od roku 1862, po příchodu do redakce *Národních listů*, se při spolupráci s Vítězslavem Hálkem ve zdejší fejetonní rubrice začal vyhraňovat jeho osobitý fejetonní styl, jehož základem byl „kontrastní poměr jednotlivých témat i autostylizačních postupů, založený na asociativním komponování, sdružující jednotlivé prvky do překvapivých spojení“, přičemž výsledkem byl dojem „mozaikovitosti“, charakterizující Nerudův fejeton až do konce jeho publicistické činnosti. (Tureček D., 2007, s. 105 - 110) Už od poloviny 60. let se díky němu stává předním českým fejetonistou.

60. léta 19. století jsou také obdobím, kdy se v české společnosti objevují snahy o provázání publicistiky a beletrie. Žurnalistika byla do této doby brána ve vztahu k beletrii jako méněcenná a pomíjivá oblast slovesné produkce. Před Janem Nerudou sice můžeme nalézt pokusy o využití beletristických postupů v publicistice, ale zlom nastává až s Nerudovým uplatněním typických publicistických prostředků v beletrii, čímž postavil beletrii a žurnalistiku na stejnou úroveň⁵. (Tureček D., 2007, s. 117)

Co se týče Nerudovy umělecké prozaické tvorby z tohoto období, lze spatřovat viditelné rozdíly mezi prvotními prózami z 50. let a pozdějšími z počátku 60. let. První

---

⁵ K tomuto zrovnoprávnění beletrie s žurnalistikou přispělo také Nerudovo rozhodnutí z poloviny 70. let, a to vydat své fejetony knižně, čímž vyšel vstříc požadavkům tehdejších čtenářů: „Knižní soubory Nerudových fejetonů byly vnímány jako zásadní literární počín a stávaly se předmětem vážného kritického posouzení, jako by ani nešlo o novinovou publicistiku. Svědčí to o tom, že v (...) české společnosti, v níž noviny hrály stále důležitější roli, existoval hlad po jiné literatuře, než byla ta tradiční: po četbě dynamičtější, pestřejší, poučnější i zábavnější.“ (Mocná D., 2012, s. 22)

Nerudovy prózy (např. *Byl darebákem, Za půl hodiny*) se vyznačují touhou po nenaplněném citu hluboce skrytou pod maskou cynismu a břitké ironie, navíc zosobněnou postavou starého mládence⁶. Tento pocit odrážel Nerudovu tehdejší neutěšenou situaci, kdy se potýkal s neustálým problémem zajistit si slušné živobytí, zklamalo ho odmítnutí jeho básnické a dramatické tvorby a nedařilo se mu ani v milostném životě. (Haman A., 1968, s. 75 – 77) Obrat nastává na počátku 60. let, kdy pod vlivem společenských změn dochází k „*aktivizaci Nerudova člověka, který bilancuje uplynulé období 50. let a dospívá k uvědomění následků, jež v něm toto období spoutané lidské aktivity zanechalo*“. (Haman A., 1968, s. 78)

Novým impulsem pro překonání vnitřní krize se pro Nerudu stalo milostné vzplanutí ke Karolině Světlé. Změnu Nerudových postojů signalizuje mj. i odlišný pohled na osamělost člověka. Jestliže předtím Neruda vnímal samotu člověka jako tragickou situaci danou dobovými poměry, nyní je jeho osamělost zesměšňována, a to proto, že si za ni člověk může sám svou sobeckostí. (Haman A., 1968, s. 80) Tato tendence je viditelná již v první Nerudově povídkové knize, *Arabeskách* (1864). Základem této knihy jsou sice povídky z konce 50. let, které jsou kritickým obrazem společnosti předcházejícího období, ale v novějších povídkách z roku 1863 se setkáváme s komickou stylizací starého mládence. (Haman A., 1968, s. 79)

Zhruba od poloviny 60. let se u Nerudy začíná projevovat nová krize. K jejímu vyvolání přispěla jednak cesta do Paříže v roce 1863, kdy si Neruda po návratu domů uvědomil zaostalost a stagnaci českých poměrů ve srovnání s francouzskou metropolí⁷, jednak umírá Terezie Macháčková, Nerudova láska po ukončení vztahu s Karolinou Světlou. (Haman A., 1968, s. 87 – 92) K tomu se Čechy v roce 1866 potýkaly s hospodářskými následky po prohrané prusko-rakouské válce a po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867 byly pohřbeny české naděje na vlastní vyrovnání s Rakouskem, což vedlo k dlouhodobé politické krizi uvnitř české společnosti. V roce 1867 vedou Nerudu všechny tyto události k bilancování předcházejících let, jehož vyústěním se stávají tři díla – stať *Moderní člověk a umění*, sbírka *Knihy veršů* a próza *Týden v tichém domě*. (Haman A., 1968, s. 92) Vrcholem životní krize a osamění se pro Nerudu stává konec 60. let, kdy umírá jeho matka.

---

⁶ Neruda poprvé použil postavu starého mládence v roce 1859, tedy ve svých dvaceti pěti letech.

⁷ Neruda vnímal Paříž jako vzor nejmodernějšího života – učarovaly mu všechny zdejší technické novinky, bulváry, rušný a nevázaný život, velké množství obchodů a restaurací, muzeí a divadel. Na základě zdejších poznatků vznikly *Pařížské obrázky*.

Druhou Nerudovu básnickou sbírku, *Knihy veršů* (1867), charakterizuje žánrové rozpětí od epiky po intimní lyriku, které umožnilo „vytvořit syntetický obraz, postihující v epických básních postavení subjektu (člověka) ve světě a v lyrice naopak citový a myšlenkový svět lidského nitra“. (Haman In Neruda, 1998, s. 445) Sbíрка je rozčleněna do tří velkých oddílů, na *Knihu veršů výpravných*, *Knihu veršů lyrických a smíšených* a *Knihu veršů časových a příležitostných*. Jádrem prvního oddílu jsou epické básně z konce 50. a z počátku 60. let zobrazující „člověka ve světě jeho sociálních vztahů“, druhá kniha, zahrnující také především tvorbu přelomu 50. a 60. let, představuje „analýzu (...) intimního citu milostného a rodinného“ a třetí část, tvořená poezií z 60. let, vyjadřuje „cit nadosobní, vlastenecký“. (Haman A., 1968, s. 93) Tehdejší literární kritika si u této sbírky nejvíce cenila Nerudovy básnické originality a individuality, někteří kritici se kladně vyjadřovali o prolínání reflexe s lyrikou, ale ačkoli byl zájem kritiky o tuto sbírku ve srovnání s Nerudovou prvotinou větší a hodnocení příznivější, dosud stála Nerudova poezie ve stínu Hálkových veršů. (Skalická K., 2012, s. 41 – 46)

Co se týče prózy druhé poloviny 60. let, objevuje se v Nerudově díle opět postava starého mládence, ovšem na rozdíl od předcházejícího období není postavou komickou, ale tragikomickou. Oproti 50. letům, kdy byla typickým projevem Nerudovy životní krize „bolezná rozervanost oněginská“, nyní je patrná snaha o utajení vnitřního zápasu – jde o posun k „rezignované stylizaci oblomovské“. (Haman A., 1968, s. 95) S tímto posunem se můžeme setkat v souboru cestopisných črt z lidového prostředí, později v souborném vydání z roku 1871 nazvaném *Různí lidé*. Zlomem v Nerudově básnickém vývoji je dle Aleše Hamana přelom 60. a 70. let, kdy „končí proces poznávání života a souzení světa, jenž probíhal ve vnitřních krizích a vedl ke konfliktnímu vidění světa i hlubšímu poznání sebe sama, a začíná proces uvědomování si hodnot života“, přičemž výrazem tohoto nového pocitu jsou kromě *Trhanů*, cyklu studií o železničních dělnících, také básně přidané do *Knih veršů* v jejich druhém vydání z roku 1872. (Haman A., 1968, s. 99n.)

1.2 Tvůrčí období 70. let

V první polovině 70. let jsou pro Nerudovu tvorbu typické motivy reflektující prázdnotu duchovního života, kdy jediným zájmem člověka jsou peníze a politika, a dále náměty zobrazující soudobou celospolečenskou krizi. Zároveň s nimi se však objevuje

průnik moderních technologií do běžného života a reflexe narůstající rychlosti lidského žití⁸. (Haman A., 1968, s. 103)

V této době byl Neruda považován za prominentního fejetonistu, o čemž svědčí jednak velká čtenářská obliba jeho fejetonů, na jejímž základě se rozhodl vydávat své fejetony knižně⁹, a jednak velké množství pokusů o nápodobu jeho osobitého stylu, což Nerudu vedlo k hledání dalších možností fejetonního ztvárnění, přičemž tou asi nejvýraznější je „*proměna herní autostylizace žurnalisty a její ústup ve prospěch autentické, přímo vyslovované subjektivity autora*“. (Tureček D., 2007, s. 144n.) K této změně nejspíše přispěla mj. i tzv. aféra *Montagsrevue* z roku 1871, kdy byl Neruda obviněn z toho, že donáší informace o české politice a společenském dění výše jmenovanému vídeňskému listu. Ačkoli se Nerudovi po několikaměsíčním soudním sporu podařilo smýt ze sebe nařčení z kolaborace, celá událost v něm zanechala hořkost z prožité situace a vědomí pokleslosti české politické scény. K pocitům deziluze se přidaly pocity osamění a sebelítosti vedoucí po smrti Vítězslava Háška v roce 1874, kdy si Neruda uvědomil počátky vlastního stárnutí, k další vnitřní krizi. (Mocná D., 2012, s. 16n.)

Fejetony první poloviny 70. let tak pod vlivem těchto událostí prošly zásadní změnou. Jestliže v předcházejícím období zabíraly velkou část Nerudovy fejetonní produkce bojovné polemiky s českými Němci, od počátku 70. let jich rapidně ubylo ve prospěch fejetonů se zábavnou funkcí a ironických článků kritizujících české politické poměry. (Tureček D., 2007, s. 147) Mění se i Nerudovo pojetí času a přírody. Místo obvyklého pohledu do budoucnosti se ve fejetonech objevuje obraz idealizované minulosti a dřívější ironický obraz krajiny je vystřídán poetickým ztvárněním přírody. (Tureček D., 2007, s. 149) Od druhé poloviny 70. let se u Nerudy objevují nové postupy směřující k pobavení publika. Mezi ty nejvýraznější patřila „*hyperbolizovaná, nezřídka do absurdity stupňovaná fikce*“, často sloužící k vytvoření fikčního světa, a dále „*parodie žurnalistických klišé*“, která Nerudovi umožnila udržet si odstup od svých napodobitelů. (Tureček D., 2007, s. 153n.)

---

⁸ Neruda v této době podnikl svou největší zahraniční cestu – navštívil Balkán, Přední východ, Německo, nadšení u něj vzbudila Světová výstava ve Vídni. To všechno v něm vyvolalo představu, že „*hybnou silou životního procesu ... je rozpor. Tento rozpor ... cítil především jako protiklad mezi omezeností domácích poměrů s jejich provinciální zatuchlostí a mezi rozmachem tehdejší evropské civilizace probouzejícím optimistický výhled na možnosti lidstva. Výrazem této vnitřní situace se spolu s Povědkami malostranskými staly Písně kosmické.*“ (Haman In Neruda, 1998, s. 453)

⁹ V 70. letech vyšly tyto soubory fejetonů: *Obrazy z ciziny* (1872), *Studie, krátké a kratší I, II* (1876), *Žerty, hravé i dravé* (1877), *Menší cesty* (1877).

Do druhé poloviny 70. let také spadá vydání kanonického díla české literatury, *Povídek malostranských* (1878). Jejich vznik je svázán s novinovým prostředím, což je z tohoto hlediska činí průlomovým dílem české literatury. Povídka otištěná v blízkosti každodenních zpráv vzbuzovala zdání reálnosti zobrazovaných postav a situací, což bylo v případě *Povídek malostranských* umocněno tím, že svou formou připomínaly fejetony či kulturně-historické studie. (Mocná D., 2012, s. 30) Jádrem souboru, tvořené sedmi povídkami vzniklými mezi březnem 1875 a dubnem 1876, se vyznačuje, na rozdíl od satirické úvodní a závěrečné prózy, spíše humorným laděním s důrazem na „*spletitost životních jevů, které vytvářejí bizarní situace, v nichž se zrcadlí mnohotvárnost života*“. (Haman A., 1968, s. 114n.)

Před *Povídkami malostranskými* se Malá Strana v Nerudově díle objevuje minimálně, a pokud ano, tak jde pouze o lokalizaci určité situace, která by se mohla odehrávat kdekoli jinde. To platí i pro úvodní prózu cyklu, *Týden v tichém domě* (1867). Ta byla napsána ještě v době, kdy Neruda na Malé Straně bydlel, což se změnilo po smrti matky v roce 1869, kdy Neruda přesídlil na Staré Město a s Malou Stranou ztratil kontakt. Rodná čtvrť se tak z reálného prostředí začala stávat vzpomínkou. (Mocná D., 2012, s. 18n.) Vedle snahy o zpřítomnění dětských časů existují ale i další možné důvody, proč se Neruda rozhodl zpodobnit Malou Stranu. Neustále se totiž potýkal s problémem, jak upoutat pozornost soudobého čtenáře novin, a proto se mohl pokusit zaujmout „*bizarní exotikou předbřeznové Malé Strany*“, neboť pro moderního člověka ve světě nových technických vymožeností bylo toto období už něčím vzdáleným a zapomenutým. (Mocná D., 2012, s. 19)

Dle Dagmar Mocné se na *Povídky malostranské* můžeme dívat dvojím úhlem pohledu. Buď nám mohou evokovat idylickou vzpomínku na minulost v kontrastu s hektickou přítomností, nebo, dle názoru současných interpretů, se nám Malá Strana může jevit jako místo, kde „*skrývají tiché malostranské domy každodenní peklo mezilidských vztahů a křivolaké uličky se v noční tmě mění v hrozivé bludiště*“. (Mocná D., 2012, s. 143n.) V tomto díle se totiž setkáváme se dvěma protichůdnými tendencemi. Vyjadřuje se zde „*schizofrenní pohled (...) člověka ocitnuvšího se na rozhraní epoch: okouzleného civilizací, technickým pokrokem a mohutností lidského ducha, zároveň však vklíněného do zanikajícího světa včerejška, od něhož se nejen nemůže, ale ani nechce definitivně oddělit*“. (Mocná D., 2012, s. 182)

Posledním dílem oslavujícím pokrok moderní společnosti se stala třetí Nerudova básnická sbírka, *Písně kosmické* (1878). Ta je tvořena převážně básněmi z léta 1877, přičemž některé z nich byly uveřejněny ještě téhož roku a v roce následujícím na stránkách *Lumíru*. Podle Vojtěcha Jiráta je sbírka rozčleněna do následujících tematických okruhů: úvodní tři básně představují „*introdukcí sbírky*“, následuje „*cyklus celého kosmu*“ (básně č. 4 - 10), dále „*cyklus sluneční soustavy*“ (č. 11 - 13) přecházející v „*román Země a Měsíce*“ (č. 14 - 19), potom „*cyklus lidstva*“ (č. 19 - 23), „*cyklus českého národa*“ (č. 24 - 27) a „*cyklus lidského života*“ (č. 28 - 34) a konečně „*cyklus budoucnosti Země*“ (č. 35 - 38) zakončující celou sbírku. (Jiráť V., 1946, s. 86 - 96)

Až díky této sbírce se Neruda dočkal uznání své básnické tvorby. Díky obrovskému zájmu čtenářů se sbírka záhy po prvním vydání dočkala reedice. Co se týče přijetí tehdejší literární kritikou, *Písně kosmické* byly považovány za Nerudovu nejzdařilejší básnickou sbírku schopnou konkurovat dílům světové literatury, vyzdvihovala byla zj. originalita básní, hloubka Nerudových myšlenek a upřímnost citu. (Skalická K., 2012, s. 53) Pozdější literární kritika ovšem nesdílela toto jednoznačné pozitivní stanovisko, řada umělců naopak zastávala názor, že sbírka nepatří mezi to nejlepší, co Neruda napsal.¹⁰

Tato sbírka se stala poslední oslavou pokroku moderní civilizace, u všech dalších Nerudových děl je zřetelný obrat k všeobecným lidským jistotám, tedy k „*věčnému koloběhu přírody, kulturní tradici a domovu*“. (Mocná D., 2012, s. 182)

1.3 Od počátku 80. let do konce života

Českou literární scénu na přelomu 70. a 80. let rozvířil spor tzv. ruchovců a lumírovců, který se týkal dvou rozdílných pohledů na funkci básnictví ve společnosti. Ruchovci (Eliška Krásnohorská a skupina umělců kolem časopisu *Osvěta*) prosazovali „*národní a demokratické poslání literatury určené k aktivizaci nejširších vrstev publika*“, naopak lumírovci (umělci kolem časopisu *Lumír* v čele s Jaroslavem Vrchlickým) se snažili „*o reprezentativnost, myšlenkovou náročnost při zpracování velkých témat historie i současnosti, formální vytríbenost a evropský rozhled*“. (Haman In Neruda, 1998, s. 460) O urovnání sporu se zasloužil Jan Neruda svým článkem v časopise *Osvěta*, kde upozornil na nutnost obou koncepcí. Protože se sám snažil o rozšíření literatury mezi co největší vrstvu

---

¹⁰ Odmítavě se o sbírce vyjádřili např. Arne Novák, Albert Vyskočil či Jaroslav Vrchlický.

obyvatel, začal vydávat edici poezie *Poetické besedy* zahrnující v drtivé většině poezii epického zaměření. (Haman In Neruda, 1998, s. 460)

První svazek vyšel v roce 1883 pod názvem *Balady a romance*. Tato sbírka sestává z osmnácti básní vzniklých a vydaných v různých časopisech mezi lety 1875 – 1883, přičemž nejvíce básní vyšlo na stránkách časopisu *Lumír*. Svým záměrem, tedy přivést co nejvíce lidí ke čtení českých knih, odpovídala sice spíše ruchovské koncepci, nicméně s lumírovci ji pojila inspirace mytickými náměty ze všech možných koutů světa. (Haman In Neruda, 1998, s. 461n.) Co se týče tematického rozčlenění sbírky, podle Karla Poláka se ve sbírce objevují čtyři hlavní okruhy: „*náměty křesťanského mýtu, náměty národní, časové a obecně baladické*“, přičemž poslední jmenované se nachází jako celek uprostřed sbírky, zatímco křesťanské s národními se střídají. (Haman In Neruda, 1998, s. 462)

Touto sbírkou se žánr balady a romance dočkal Nerudovy osobité aktualizace. Dle Jaroslavy Janáčkové „*uvedl baladu do těsné blízkosti romance, pochmurné propojil s rozmarným, obecně lidské, evropské a křesťanské s tradičně českým, a tím „přiblížil žánr probuzený romantiky k prahu moderní poezie*““. (Janáčková In Lehár, 2008, s. 291)

Balady a romance vyvolaly obrovský zájem tehdejší kritiky. V drtivé většině se jednalo o kladné hodnocení, bylo vyzdvižováno zj. to, že Neruda tvořil své básně v duchu národních písní, dále se kritikům zamlouvala obsažnost myšlenek a osobitý humor. (Skalická K., 2012, s. 60) Vedle těchto pozitivních ohlasů se ovšem objevila negativní kritika jeho přístupu k náboženské tematice. Bylo mu vyčítáno znevažování biblických událostí a postav, např. mluva a chování Krista v jedné básni byly jedním z kritiků označeny za typické spíše pro „*selského šohaje u muziky*“, což se mu jevilo u Krista jako nepřírozené, nepravdivé a nepoetické. (Skalická K., 2012, s. 59)

V dubnu 1883 vyšla jako pátý svazek *Poetických besed* další Nerudova sbírka, *Prosté motivy*. Tato sbírka se vedle druhého vydání *Arabesek*¹¹ z roku 1880 stala výrazem „*posunu životního pocitu (...) od intelektuální kritičnosti směrem k citové bezprostřednosti*““. (Haman A., 1968, s. 120n.) K tomuto obratu přispěl mj. i Nerudův osobní život. Zatímco konec 70. let se nesl v duchu tvůrčího rozmachu způsobeného novým citovým vzplanutím k neteři Anně Tiché, od roku 1880, kdy Neruda onemocněl zánětem žil a rozhodl se tento vztah

---

¹¹V tomto vydání se objevují nové prózy, které svědčí o obnovení pocitu životní krize. Jedná se zj. o prózu *Z povídek Měsíce* z roku 1864, zařazení *Různých lidí* do tohoto vydání a otištění povídky *Papoušek*, která se svou rafinovanou stavbou stala předchůdcem moderní prózy. (Haman A., 1968, s. 120)

ukončit, dochází k výše zmíněnému příklonu k citové složce. (Haman In Neruda, 1998, s. 468)

První vydání¹² sbírky obsahovalo padesát jedna básní, přičemž dvacet devět z nich bylo předtím v letech 1879 – 1883 otištěno časopisecky. Celá sbírka je rozčleněna na čtyři části podle ročních období tvořících paralelu k lidskému životu. V osobě lyrického hrdiny můžeme spatřit básníkovu autostylizaci, neboť jako Neruda je to „*osamělý městský člověk, stárnoucí muž; zápasí s příznaky stáří a nemoci, ožívá v něm naděje v rodinné štěstí a vzdává se jí, smiřuje se s perspektivou vlastní smrti*“. (Janáčková In Lehár, 2008, s. 289)

Přijetí sbírky dobovou kritikou bylo velmi kladné. Někteří kritici srovnávali tuto sbírku s *Písněmi kosmickými*, kde viděli první projevy Nerudovy osobité lyriky. U *Prostých motivů* se tak kromě citové bezprostřednosti oceňovala hloubka myšlenek a opět dokonalost básnické formy. (Skalická K., 2012, s. 64)

Poslední Nerudova básnická sbírka, *Zpěvy páteční*, byla uspořádána a vydána až po Nerudově smrti v roce 1896 ve spolupráci Jaroslava Vrchlického a Ignáta Herrmanna. Sbírkou tvoří deset básní, ale pouze sedm vyšlo časopisecky pod názvem *Ze Zpěvů pátečních*, vydavatel tak do tohoto souboru přidal další tři básně. Sbíрка je tvořena básněmi vzniklými ve dvou časových obdobích. Zatímco pro básně z let 1882 – 1883, kdy došlo k významným událostem pro český kulturní a společenský život (otevření Národního divadla, osamostatnění české části univerzity), je typický hluboký vlastenecký cit sloužící jako výzva k aktivitě, básně z období 1886 – 1887, kdy vzplanul spor o *Rukopisy*, se vyznačují jízlivou ironií napadající prázdné vlastenčení zakrývající lhostejnost vůči pravým národním zájmům. (Haman In Neruda, 1998, s. 470 – 473)

Protože byla tato sbírka vydána relativně brzy po Nerudově smrti, stala se v povědomí všech svébytnou součástí Nerudova díla. Dočkala se tak i slov uznání od představitelů nové generace, F. X. Šaldy, T. G. Masaryka a F. V. Krejčího, kteří Nerudovy vlastenecké verše považovali za nejlepší možnou inspiraci dalších básní tohoto žánru. (Skalická K., 2012, s. 64)

Pro úplnost Nerudovy básnické tvorby je nutno dodat, že zřejmě paralelně s touto sbírkou vznikala *Kniha epigramů*. Jedná se o Nerudovu rukopisnou a dodatečně

---

¹² Druhé vydání z roku 1888 rozšiřovalo sbírku o dalších pět básní.

rekonstruovanou sbírku, která patrně měla být protiváhou vlastenecké poezie *Zpěvů pátečních*. (Haman In Neruda, 1998, s. 474)

Co se týče Nerudovy fejetonistiky, dosáhla tato oblast Nerudovy tvorby právě v osmdesátých letech největší obliby. Zároveň s tím se ovšem Neruda od počátku desetiletí potýkal s neustálými zdravotními problémy, což ho značně vzdalovalo společenskému dění. Typickým znakem fejetonů tohoto období je podle Dalibora Turečka „*zřetelné kolísání názorů (...) od pesimismu v národní věci ke znovu nalézanému nadšenému vlastenectví*“.
(Tureček D., 2007, s. 164) Dalším podstatným rysem je příklon k událostem všedního dne, kdy Neruda poeticky zobrazoval každodenní skutečnost. Tak se v jeho fejetonech objevuje např. tematika přípravy a konzumace jídla. (Tureček D., 2007, s. 168n.)

Po smrti¹³ Jana Nerudy v roce 1891 nastal postupný úpadek fejetonního žánru. Uznávaným žurnalistou se na přelomu století stal J. S. Machar, ale svými fejetony se od Nerudy výrazně odlišoval, zj. v nich chyběl Nerudův osobitý humor a snaha o pobavení čtenáře. Ačkoli po první světové válce rozšířila skupina spisovatelů kolem *Lidových novin* uměleckou publicistiku o nové osobité žánry a po druhé světové válce se na české scéně objevili významní autoři fejetonů, lze přesto druhou polovinu 19. století označit za zlatou éru rozvoje fejetonního žánru. (Tureček D., 2007, s. 175 – 177)

2. Obraz čítankového Nerudy

Na úvod této kapitoly bych ráda přiblížila prameny této práce. Při zkoumání čítankových ukázek Nerudovy tvorby jsem zcela vycházela z rešerše čítanek z fondu učebnic a čítanek v Pedagogické knihovně J. A. Komenského v Praze. Jak již bylo v úvodu řečeno, jedná se o čítanky vydané od komunistického převratu v únoru 1948 do konce roku 2013. Vybrala jsem si pouze čítanky určené druhému stupni základních škol, a to včetně čítanek pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií, a středním školám, mezi něž jsem zahrnula čítanky určené jak odborným školám, tak čtyřletým gymnáziím. K tomuto rozhodnutí mne vedlo především to, že celá řada sledovaných čítanek je určena jak pro klasické školy, tak pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií (platí to zj. pro základní školy).

---

¹³ Po neustálých zdravotních problémech zemřel na zánět pobřišnice vyvolaný rakovinou střev.

Co se týče zaměření sledovaných čítanek, všechny měly nebo mají sloužit jako učební pomůcka pro školní vzdělávání. Jsou mezi nimi jak čítanky určené jednotlivým ročníkům základních či středních škol, tak čítanky shrnující zásadní učební texty napříč literaturou (např. *Čítanka II. k Literatuře v kostce*, *Čítanka k Přehledným dějinám literatury I*), ale i čítanky obsahující pouze texty užšího zaměření (*Čítanka plná příběhů starých i starších*, *Milostná čítanka: [nejen pro studenty středních škol]*). Mezi sledované čítanky jsem zařadila i ty, které byly při změnách školské soustavy vytvořeny jako „pokusné“ či „alternativní“, protože většina z nich se po osvědčení v praxi, popř. malém přepracování začala vydávat jako klasická čítanka a dočkala se několika dalších vydání (např. *Čítanka 2: alternativní učebnice pro 2. ročník středních škol*).

Většina sledovaných čítanek samozřejmě vyšla ve více vydáních, některé vyšly dokonce více než desetkrát, což ve výsledku představuje obrovské množství čítanek, které bych musela projít¹⁴. Většinou jsem tedy pracovala s jedním konkrétním vydáním, ale pokud byla čítanka přepracována, toto vydání bylo v knihovně k dispozici a podařilo se mi zjistit, že zasáhlo i vybrané ukázky Nerudova díla (ve smyslu objevení nových ukázek), je toto vydání uvedeno v seznamu zkoumaných čítanek. Ve výsledném počtu je takováto čítanka počítána jako jedna.

Ukázky z Nerudovy tvorby jsem objevila celkem v šedesáti čítankách, jejichž seznam je uveden mezi prameny a literaturou. Z tohoto počtu je třicet devět čítanek určeno druhému stupni základních škol a dvacet jedna středním školám. V čítankách pro základní i pro střední školy se ukázky Nerudova díla objevily ve všech ročnících, ale ne rovnoměrně. Celkově se dá říci, že u středních škol je Nerudovo dílo nejvíce zastoupeno v čítankách pro 2. ročník středních škol, u základních škol se pak vyskytuje rovnoměrně od 6. do 9. ročníku základních škol.

2.1 Definice pojmu čítanka a její úloha ve školním vzdělávání v minulosti

Ještě před tím, než přistoupíme k vlastnímu rozboru čítankových ukázek Nerudovy tvorby, se podíváme na to, co si pod pojmem čítanka představit. Vyčerpávající definici uvádí

---

¹⁴ Rešerše, kterou jsem si nechala zpracovat v Pedagogické knihovně J. A. Komenského v Praze, obsahovala veškeré čítanky vydané ve sledovaném období, tudíž jsem musela hledat všechny čítanky, ve kterých bylo zastoupeno Nerudovo dílo, sama.

Jana Čeňková. Podle ní je dnes čítanka vnímána jako soubor „*vybraných literárních textů (úryvků a celých literárních textů), které jsou uspořádány z určitého hlediska (tematické, žánrové, literárněhistorické) s rozdílným metodickým aparátem, jenž zahrnuje otázky k didaktické interpretaci textu, případně literárněhistorický přehled, základní teoretické pojmy, slovníček autorů, základy mluvnice apod. Specifickým typem je antologie literárních textů, která je souborem textů určeným metodicky pouze uspořádáním (žánrové, tematické a regionální).*“ (Čeňková J., 2011, s. 7)

Podoba čítanek prošla díky neustálým změnám v koncepci školství dlouhým vývojem. První čítanky určené pro školní vzdělávání se u nás objevují na konci 18. století. V této době dochází díky reformnímu úsilí Marie Terezie k vytvoření nového systému školství, kdy vznikají různé stupně škol – školy triviální, hlavní a normální. První čítanky tak byly v souvislosti s těmito změnami vnímány jako učebnice sloužící k osvojení čtení a poznání mateřského jazyka. Původní označení čítanek jako knih ke čtení či čítacích knih pro žáky nahradilo jednoslovné pojmenování čítanka zhruba od poloviny 19. století. (Čeňková J., 2011, s. 15)

Čítanky určené pro sekundární vzdělávání začaly být vydávány až od druhé poloviny 19. století v souvislosti s dalšími školskými reformami. Tyto čítanky jsou specifické tím, že kromě textů literárních zahrnovaly také učební látku z jiných předmětů, např. ze zeměpisu, dějepisu či přírodopisu. (Čeňková J., 2011, s. 16)

Důležitou změnou prošly čítanky v období od 80. let 19. století do první světové války. Tehdy přestává být čítanka vnímána jako „*učebnice humanitních a exaktních oborů*“ a mění se „*v čítanku pro výuku literatury*“, přičemž je při výběru textů brána jako nejdůležitější „*estetická funkce literatury*“ a je zde patrný „*příklon k dětskému vidění světa*“. (Čeňková J., 2011, s. 108)

Co se týče prvorepublikových čítanek, výběr textů ovlivňoval zejména požadavek národní výchovy občana nově vzniklého státu a zkušenost první světové války s poukazem na její hrůznost, ale i statečnost československých legionářů. Od 30. let se v čítankách objevují metodické návody pro práci s vybranými texty včetně historického a teoretického

výkladu. Česká literatura je v těchto čítankách řazena chronologicky, ale kromě ukázek z našeho písemnictví¹⁵ se objevují i úryvky ze světové literatury. (Čeňková J., 2011, s. 27)

Během druhé světové války byly české čítanky nejprve postiženy cenzurními zásahy, kdy nové ideologii nevyhovující texty musely být přelepeny či začerněny, a poté následovala nová koncepce čítanek výrazně uplatňující zřetel správné výchovy říšského občana. V těchto čítankách se uplatnila i nacistická rasová teorie, kdy byla zakazována díla židovských autorů, zákaz ale postihl i ruské, anglické či francouzské spisovatele. Po skončení druhé světové války mizí téměř úplně pod vlivem protiněmeckých nálad německá preromantická a romantická literatura z vyučování i kulturního povědomí. (Čeňková J., 2011, s. 36-38)

Čítanky z období třetí republiky byly poznamenány zkušenostmi právě skončené války. Pokusily se sice navázat na tradici výběru předválečných čítanek, ale s nástupem komunistického režimu v únoru 1948 došlo k zásadní změně koncepce školství, jejíž důsledky můžeme v naší společnosti pociťovat ještě dnes. Protože srovnání předlistopadových a polistopadových čítanek bude věnována celá třetí kapitola, na tomto místě se vývoji čítanek v těchto obdobích nebudeme věnovat.

2.2 Nejčastější ukázky Nerudovy tvorby

V této kapitole si detailněji rozebereme ukázky, které se ve všech sledovaných čítankách objevily více než devětkrát. V součtu se jedná o sedmnáct ukázek, v drtivé většině básní, jak ilustruje tabulka, v níž jsou díla seřazena sestupně podle počtu výskytů (viz Příloha č.1). Z ní je patrné, že nejčastěji se vyskytujícími čítankovými ukázkami jsou úryvky z cyklu *Matičce* a báseň *A mluví člověk:*, které se objevily shodně v šestnácti z šedesáti sledovaných čítanek.

2.2.1 Ukázky z Knih veršů

Mezi nejčastěji se vyskytující čítankové ukázky patří hned čtyři básně z této Nerudovy druhé básnické sbírky. Jsou to úryvky z cyklu *Matičce* a *Vším jsem byl rád*, obě

---

¹⁵ Při výběru ukázek z české literatury autoři čítanek vycházeli především z tvorby májovců, ruchovců a lumírovců, z děl historické prózy a legionářské literatury, ale kromě nich se v čítankách začala objevovat i díla symbolistů, dekadentů a autorů katolické orientace. (Čeňková J., 2011, s. 109)

řazené do *Knihy veršů lyrických a smíšených*, a dvě sociální balady z *Knihy veršů výpravných, Před fortanou milosrdných* a *Dědova mísa*.

Nejčastěji se v čítankách sledovaného období objevují úryvky z cyklu *Matičce*. Tento cyklus intimní lyriky, vyjadřující Nerudův hluboký cit k matce, vyšel časopisecky v letech 1861 – 1864, kromě posledních dvou básní, které vznikly až po smrti Nerudovy matky roku 1869 a objevily se až v druhém vydání sbírky v roce 1873. (Haman In Neruda, 1998, s. 446 – 450) Co se týče jednotlivých částí tohoto cyklu, kromě básní *Má matka někdy čítává*, *Nic nemáš víc*, *Neslyšel jsem tě zazpívat*, se všechny ostatní v čítankách alespoň jednou objevují. Nejčastěji, konkrétně desetkrát, se v čítankách vyskytuje báseň *V sobě jen a mlčky nesu*, ostatní potom maximálně třikrát. Celkově se dá říci, že básně tohoto cyklu se objevují rovnoměrně jak v čítankách určených základním, tak středním školám.

Mezi další nejčastější ukázky této sbírky patří hned dvě básně, *Vším jsem byl rád* a *Před fortanou milosrdných*, které se v čítankách objevují shodně dvanáctkrát. Báseň *Vším jsem byl rád* vznikla na konci šedesátých let a byla zařazena až do druhého vydání *Knih veršů*. Toto lyrické vyznání, kde autor prostřednictvím lyrického subjektu reflektuje získané životní zkušenosti, představuje vrchol Nerudova vývoje, kdy po přestálých milostných zklamáních rezignuje na vlastní osobní život a orientuje svou tvorbu směrem k národním zájmům. (Haman In Neruda, 1998, s. 446n.) Kromě jediné čítanky určené pro sedmý ročník základní školy se tato báseň objevuje pouze v čítankách určených pro střední školy, navíc v drtivé většině nezkrácena.¹⁶

Ještě než přistoupíme k důkladnějšímu rozboru posledních dvou básní, charakterizujme si Nerudovo pojetí sociální balady. Podle Zdeňka Pešata se tyto balady „zcela odpoutávají od tradičních ohlasových motivů“, přesto u nich můžeme nalézt jistou inspiraci folklorem a Erbenovým pojetím balady. (Pešat In Červenka, 1990, s. 100) Charakterizuje je „zkratkovitě sevřený děj směřující k vyostřené pointě, - přičemž - motivace jejich niternějších konfliktů tkví vesměs v oblasti sociální, ať už příčinou tragických dějů je hmotná bída, nebo srážka konvence s přirozeným pojetím života“. (Pešat In Červenka, 1990, s. 100)

Balada *Před fortanou milosrdných* z konce padesátých let je Arnem Novákem považována za vrchol Nerudových sociálně zaměřených básní. Novák konstatuje, že se na

---

¹⁶ Zkrácení se týká pouze tří z dvanácti sledovaných čítanek, přičemž první a poslední sloka básně je přítomna vždy.

první pohled jedná o všední scénku z ulice, kdy starý dělník doprovázený vnukem do starobince účtuje se životem, ovšem dodává, že se „*loučí se světem s odevzdaností a líbaje se něžně s vnukem*. Kdo umí číst mezi řádky, (...) najde pod slovy starého dělníka, jehož postava jest modelována s tragickou prostotou, (...) to, co nazývá filosof krásně *amor fati*. (Novák A., 1920, s. 16) Většinou se tato báseň vyskytuje v čítankách určených pro střední školy, v čítankách pro základní školy byla nalezena pouze čtyřikrát. Nutno říci, že ve všech čítankách bez rozdílu se objevuje v nezkrácené podobě.

Poslední nejčastější ukázkou této sbírky je všeobecně známá sociální balada *Dědova mísa*, která se v námi sledovaných čítankách objevuje jedenáctkrát. Tato báseň z roku 1857, apelující na uvědomění si povinností dětí vůči rodičům, měla v evropské literatuře několik předobrazů, přičemž existují domněnky, že se Neruda těmito texty mohl nechat inspirovat. Mathias Freise ve své studii zabývající se touto básní ovšem dodává, že vzhledem k velkému množství těchto předloh „*není možné zjistit, zda báseň obsahuje narážku na určitou předlohu, která je čtenáři známa, protože (...) Nerudova básnická verze se (...) odlišuje ode všech známých zpracování této látky*“ (Freise M., 1995, s. 90n.) Freise dále uvádí tři základní body, kterými se *Dědova mísa* odlišuje od dřívějších zpracování a důkladněji je rozebírá.¹⁷ Tato báseň se převážně objevuje v čítankách pro základní školy, v čítankách pro střední školy byla nalezena pouze třikrát.

2.2.2 Ukázky z Písní kosmických

Z této Nerudovy v pořadí třetí básnické sbírky se v čítankách nejčastěji objevují čtyři básně, konkrétně číslo 1 (*Letní ty noci zářivá*), 21 (*A mluví člověk:*), 26 (*Vzhůru již hlavu, národe*) a 37 (*Ty věčné hlasy proroků*).¹⁸

Jak již bylo řečeno v první kapitole, tato sbírka je dle Vojtěcha Jiráta rozčleněna do jednotlivých tematických celků. Báseň číslo 1 (*Letní ty noci zářivá*), která se ve sledovaných čítankách objevuje celkem devětkrát, představuje dle tohoto členění spolu s následujícími

---

¹⁷ „1. Význam mravního ponaučení je omezen.

2. Postava snachy, která má ve všech předcházejících verzích důležitou funkci pro syžetovou výstavbu, je vynechána.

3. Poetické zpracování látky odhaluje smyslové potenciály, které zdaleka přesahují implikace vyprávěného děje.“ (Freise M., 1995, s. 91)

¹⁸ Ačkoli Neruda básně této sbírky označil místo názvu číslicemi, pro snazší orientaci je v závorkách uveden začátek každé básně.

dvěma básněmi „samostatnou introdukcí sbírky“, přičemž přímo v čísle 1 „po vstupních akordech prvé sloky (...) ozve se první hlavní motiv: měsíc je starobný nebes tatíček, hvězdičky jsou jeho dětičky. Neruda bude tedy nejprve přenášet lidské vztahy do kosmického dění.“ (Jiráť V., 1946, s. 85n.) Spolu s dalšími básněmi má dle Jiráty tato báseň společné znaky, které je výrazně odlišují od všech následujících. Konkrétně jde o „společné pozemské stanovisko autorovo, naznačené časovou i místní lokalizací obsahu (místní je nejjasnější v č. 3 (...), časová v 1.: „letní ty noci zářívá“). (...) Dále tu ideové těžiště leží mezi subjektem a objektem pozorování, blíže však pozorovateli: o n hledí na nebe, o n hovoří s hvězdami, o n cítí náladu noci.“ (Jiráť V., 1946, s. 86) Tato báseň se vyskytla pouze v čítankách určených středním školám a vždy v nezkrácené podobě.

Nejčastější čítankovou ukázkou této sbírky je se svými šestnácti výskyty báseň číslo 21 (*A mluví člověk:*). Ta se podle Vojtěcha Jiráty řadí do „cyklu lidství“ spadajícího do druhé poloviny sbírky, která oproti té předcházející, kde hlavní myšlenkou je postupné směřování „od kosmu k člověku“, soustředí pozornost již pouze na člověka. (Jiráť V., 1946, s. 91n.) Jiráť považuje tuto báseň spolu s básní předcházející (*Mluvíval člověk:*) za jeden celek, kde Neruda opěvuje nejprve postavení člověka v kosmu tak, jak jej vnímal dříve a jak jej vnímá nyní. (Jiráť V., 1946, s. 90n.) Co se týče výskytu této básně v jednotlivých čítankách, objevuje se většinou v těch určených pro střední školy, v čítankách pro základní školy byla nalezena pouze třikrát. Nutno ovšem dodat, že vždy v nezkrácené podobě.

Druhou nejčastější básní této sbírky je se svými dvanácti výskyty číslo 26 (*Vzhůru již hlavu, národe*). Tato báseň je V. Jirátem řazena do „cyklu českého národa“, v němž Neruda od básně č. 25 (*Vlast svou máš nade vše milovat!*) „káže etiku tvrdou, jak si ji vyvodil z kosmických zákonů, interpretovaných darwinismem svých populárně vědeckých předloh („Boj, všude boj“). Nejvyšším příkazem je milovat národ (č. 25); abys mu však mohl prospět, musíš být tvrdý, neboť jen z tvrdých jednotlivců vzroste tvrdý celek (č. 26), a národ musí být tvrdý, aby odolal, neboť mír mezi národy je pouhým snem (č. 27).“ (Jiráť V., 1946, s. 92) Tato báseň se objevuje v čítankách pro střední školy sedmkrát, v čítankách pro základní školy pětkrát, navíc opět ve všech v nezkrácené podobě.

Poslední nejčastější ukáзка, báseň číslo 37 (*Ty věčné hlasy proroků*), která se v čítankách objevuje devětkrát, patří dle Jiráty do „cyklu budoucnosti Země“, v němž „vždy lichá báseň má se k sudé jako zápor a klad, (...) neboť typický vývoj Nerudovy nálady jde od nedůvěřivosti k souhlasu, od nevíry k víře“. (Jiráť V., 1946, s. 96) V básni 37 je dle Jiráty

patrný vliv předcházející básně, kdy nás z ní vyznařující „klad lidského ducha (...) sic nezachrání před naším určením, ale aspoň před pocitem nicoty našeho osudu; lidský duch ozáří zánik lidského plemene září tragického heroismu smrti ve slávě – zemřeme na vrcholu svého myšlenkového vývoje, zemřeme, až vše prozkoumáme“. (Jirátk V., 1946, s. 96) V drtivé většině se tato báseň objevuje v čítankách pro střední školy (v čítankách pro základní školy byla nalezena pouze dvakrát) a v nezkrácené podobě.

2.2.3 Ukázky z Balad a romancí

Z této Nerudovy básnické sbírky se mezi nejčastější čítankové ukázky řadí dvě básně, a to *Romance o Karlu IV.* a *Romance helgolandská*. Ještě než si je rozebereme podrobněji, pojďme si krátce říci, jaký je dle Karla Poláka rozdíl mezi pojetím romance a balady u Jana Nerudy. Polák v nejobecnějším slova smyslu uvádí, že „balada Nerudova má tendenci zdůrazňovat živel náboženský, nadpřirozený, vesmírný, přírodní a obecně lidský; romance zdůrazňuje živel český i osvětově národní, časově politický a sociální, lidsky vymezený“ – přičemž zdůrazňuje velmi těsnou souvislost kompozice s jejich rozlišováním. (Polák K., 1946, s. 61n.) Přímo *Romance o Karlu IV.* a *Romance helgolandská* pak podle Poláka patří do té části sbírky, kde se jde „pozvolna jenom romancemi od českého života k jiným, konkrétněji i obecněji vymezeným tématům časově politickým a sociálním, která dostávají i názvy také podle jiných národů a krajů“. (Polák K., 1946, s. 47)

První z výše jmenovaných básní, *Romance o Karlu IV.*, se ve zkoumaných čítankách objevuje celkem třináctkrát. Vyšla rok před vydáním celé sbírky, tedy v roce 1882, v časopise *Světobzor*. Polák ji označuje námětově za českou: „Její předmětem je pravá povaha českého lidu, kterou se učí poznávat Bohem i lidmi vyvolený vládce. Poměr nadřadění vynikajícího jedince nad obecným člověkem jest laškovně vyrovnáván, ano mravní vliv jednoho na druhý je během děje vyměněn, obojí působí nakonec vzájemně na sebe příznivě.“ (Polák K., 1946, s. 47) Co se týče výskytu této básně v jednotlivých čítankách, objevuje se častěji v čítankách pro střední školy, kde byla nalezena celkem osmkrát, v čítankách pro základní školy potom pětkrát. Vždy pak v nezkrácené podobě.

Romance helgolandská, objevující se v čítankách přesně devětkrát, patří k nejstarším básním sbírky, neboť vyšla už v roce 1875 v *Lumíru*, ovšem pod názvem *Balada*

helgolandská.¹⁹ Při psaní této básně Nerudu inspirovaly vlastní zážitky z cesty na Helgoland, kde ho zaujalo, že se místní lidé snaží obohatit kořistěním ze ztroskotaných lodí. (Haman In Neruda, 1998, s. 461) Karel Polák upozorňuje v souvislosti s kompozicí celé sbírky na to, že *Romance helgolandská* a následující *Balada zimní* tvoří „komposiční střed“ a že „kontrast je zde zřejmý, jasně vyznačen už v titulech“, přičemž dodává, že tu proti sobě stojí „živel náboženský a lidský, příroda a politika“, které jsou „zřejmým kontrastem Nerudovy baladičnosti a romanesknosti, jakkoliv nebyly rozlišeny jednoduše a neslučitelně“. (Polák K., 1946, s. 60n.) Ve sledovaných čítankách se tato báseň objevuje spíše v těch určených středním školám, kde se vyskytla celkem šestkrát. Ve všech čítankách se pak vyskytuje v plném rozsahu.

2.2.4 Ukázky z Prostých motivů

I předposlední vydaná Nerudova básnická sbírka, *Prosté motivy*, se vyznačuje promyšlenou kompozicí, kdy „každý oddíl představuje odlišný, vnitřně ucelený pocitový svět lyrického subjektu a dohromady dávají obraz básníkova proměnlivého niterného života“. (Pešat In Červenka, 1990, s. 229) Z této sbírky se v čítankách objevují úryvky ze všech čtyř částí, nazvaných dle ročních období *Jarní*, *Letní*, *Podzimní* a *Zimní*. Protože je většina básní označena číslem místo titulku, v závorkách bude při jeho absenci uváděn první verš rozebíraných básní.

Úryvky z části *Jarní* se vyskytují celkem ve dvanácti čítankách. Jarní motivy evokují postupnou proměnu „životního pocitu uprostřed vesny“, kdy se u původně nevrlého a životem unaveného básníka probouzí opětovná chuť do života. (Pešat In Červenka, 1990, s. 230) V čítankách se objevilo celkem osm z patnácti básní tohoto cyklu, konkrétně číslo 1 (*Byla to zima překrásná!*), 2 (*Binokl na očích, v ruce hůl*), 5 (*Co už v tom mém živobytí dnů mi jako tráva zvadlo*), 6 (*Kde jsem se to octnul! Veřejné ve zahradě:*), 7 (*Mně dech se v hrdle oužl*), 8 (*Jsem zaleknut, jako bych při hříchu*), 11 (*Hej uvidíš, přírodo, uvidíš*) a 15 (*Teréze*), přičemž nejčastěji, třikrát, se vyskytla čísla 2 a 3, dále dvakrát čísla 5 a 6 a zbytek po jedné

---

¹⁹ Změna názvu v knižním vydání je dle Hamana výsledkem ironie. (Haman In Neruda, 1998, s. 461)

ukázce²⁰. Celkem devětkrát se tyto ukázky objevily v čítankách pro střední školy, u základních pouze třikrát. Žádná z čítankových ukázek pak nebyla nijak zkrácena.

Přesně ve čtrnácti čítankách se objevují úryvky z části *Letní*. Tento cyklus, věnovaný především lásce a přírodě, se vyznačuje tím, že „*je plně ve znamení básníkovy rozmaru, který nezastře ani myšlenka na smrt, již se druhá část sbírky otvírá i končí*“ (Pešat In Červenka, 1990, s. 230) V čítankách jsme se setkali s šesti z jedenácti básní tohoto cyklu, a to s číslem 3 (*V březovém lese*), 4 (*Slunce je jak velký žernov, pámbíček jím den svůj mele*), 6 (*Náš kraj se ženil dnes, bral oblohu si sličnu*), 9 (*Motiv cizí*), 10 (*Má poezie – dívčina*) a 11 (*Vzpomínka na Hálka*). Nejčastější ukázkou pak bylo číslo 6, které se objevilo celkem osmkrát, za ním čísla 3 a 11 po dvou výskytech a ostatní jmenovaná po jednom. Všechny ukázky kromě čísla 9, u něhož chyběla poslední sloka, byly uváděny v nezkrácené podobě.

Ukázky z oddílu *Podzimní* byly nalezeny celkem ve dvanácti čítankách. Pro tuto část sbírky je charakteristické, že „*je cele ve znamení dvojího pojetí antropomorfizovaného, polidštělého podzimu: ten první je zdravý, plný sil a přitom hravý jako dítě, ten druhý, blízký už zimě, stařecky sešlý, dětinský, dochází mu dech. Stejně protikladné jsou i nálady lyrického subjektu,*“ (...) které „*mají své analogie v podzimní přírodě*“ (Pešat In Červenka, 1990, s. 231) V čítankách se objevilo celkem šest z jedenácti básní cyklu, konkrétně čísla 1 (*Náš Boubín má šedivou čepičku*), 2 (*Já hnal se pestrým, luzným za motýlem*), 3 (*Když nad střechou osad se zmítá bouř*), 5 (*Motiv italský*), 6 (*Podzim je zde a krátký den*) a 7 (*Že šedivím, praví vás veselý smích?*). Nejvíce, čtyřikrát, je zastoupeno číslo 7, po něm následuje číslo 6 se třemi výskyty, dále číslo 1 se dvěma a ostatní s jedním. Kromě čísla 1, které se v jedné čítance objevilo bez posledních tří slok, nebyla žádná další ukázka nijak zkrácena.

Poslední cyklus sbírky, *Zimní*, dostal oproti všem předcházejícím v čítankách nejméně prostoru, objevil se celkem v deseti z nich. V této závěrečné části sbírky se dostává do popředí „*sám lyrický subjekt, který se zpovídá, rekapituluje svůj život a tvorbu, zatímco krajinné scénérie zcela mizí a přírodní motivy hrají jen podružnou úlohu*“, přičemž v samém závěru se „*s motivy samoty, bolesti a nemoci vrací i motiv smrti*“ (Pešat In Červenka, 1990, s. 232) Ve zkoumaných čítankách se objevuje pouze pět ze čtrnácti básní cyklu, a to číslo 1 (*Své čelo mi do okna vtlačila*), 4 (*V očích mně cos světélkuje*), 6 (*Tak zvolna – tak smutně – tak sám a sám*), 7 (*Když jsem mlád byl – když jsem mlád byl*) a 11 (*Přede dvorem stará vrba*).

---

²⁰ V některých čítankách se současně objevily i dvě básně tohoto cyklu. To samé platí i pro následující cyklus *Letní*.

Nejčastější ukázkou je potom číslo 1, které bylo v čítankách nalezeno celkem čtyřikrát, za ním následují čísla 6 a 7 shodně se dvěma výskyty a nakonec čísla 4 a 11 s jedním výskytem. Všechny výše jmenované básně se v čítankách objevují v nezkrácené podobě.

2.2.5 Ukázky ze Zpěvů pátečních

Nejčastějšími ukázkami této Nerudovy posmrtně vydané sbírky jsou dvě básně, a to *Láska* a *Jen dál!*, které se v čítankách vyskytly shodně třináctkrát.

První z těchto dvou básní, *Láska*, se řadí mezi básně první fáze, tedy ty, které vycházely v letech 1882 – 1883²¹. Přímou v této básni „*vybudované na folklórní antitetičnosti je vyvrácení výchozích charakteristik národa jako chudého, všemi přehlíženého, prokletého cikáněte*“ spojeno s vyznáním, že vše lze přežít, jen „*tebe bych, národe, tebe bych nepřežil!*“ (Pešat In Červenka, 1990, s. 387) *Lásku*, která uzavírá výše zmíněnou první fázi, dle slov Ervína Špindlera sám Jan Neruda považoval za svou nejzdařilejší báseň. (Haman In Neruda, 1998, s. 472) Dá se říci, že tato báseň se objevuje rovnoměrně jak v čítankách pro střední, tak pro základní školy, navíc kromě dvou čítanek²² v plném rozsahu.

Báseň *Jen dál!* oproti předcházející patří mezi básně druhé fáze, které pochází z druhé poloviny 80. let, přičemž sama byla poprvé vydána v *Národních listech* 1. ledna roku 1886 při příležitosti 25. výročí tohoto deníku. Přestože ji Neruda sám neoznačil souhrnným názvem *Ze Zpěvů pátečních* a není tak jisté, zda by ji do budoucí sbírky zařadil, Jaroslav Vrchlický spolu s Ignátem Herrmannem ji do sbírky zahrnuli. Předpokládali totiž, že na *Zpěvy páteční* měly navazovat *Zpěvy Bílé soboty*, plné oproti vážnému a bolestnému vyznění *Zpěvů pátečních* „*slavnostní veleby a jásavého triumfu*“. (Haman In Neruda, 1998, s. 471 - 474) Samotná báseň potom vyjadřuje „*patetickou, na řečnickém stylu založenou výzvu k aktivitě, která by se v boji za lidskou volnost nespolehala na slavnou minulost národa a nebyla podlamována výmluvami na nepřízeň doby*“. (Pešat In Červenka, 1990, s. 386) Tato

²¹ Bliže o rozdílech mezi oběma fázemi viz kapitola 1.3 Od počátku 80. let do konce života, s. 12.

²² Zkrácení se týká dvou čítanek určených základním školám. V jedné z nich byla uvedena pouze poslední sloka básně, v té druhé zas druhá, třetí a poslední.

báseň se objevila celkem v osmi čítankách pro střední školy a v pěti pro základní školy, navíc kromě čtyř čítanek²³ bez zkrácení.

2.2.6 Byl 1. máj 1890!

Mezi nejčastější čítankové ukázky Nerudovy tvorby patří také fejeton reflektující oslavy prvního máje v Čechách, který se ve sledovaných čítankách objevil celkem devětkrát. Neruda ho napsal 3. května 1890 a na stránkách *Národních listů* vyšel již o den později. Tento fejeton se objevil v šesti čítankách pro střední školy a ve třech pro základní, přičemž kromě dvou čítanek určených pro základní školy nebyl nijak zkrácen.

2.2.7 Souhrnné porovnání základoškolského a středoškolského čítankového Nerudy

V této kapitole si shrneme ukázky Nerudovy tvorby z hlediska výskytu v čítankách pro střední a základní školy, čímž se pokusíme vytvořit obraz základoškolského a středoškolského čítankového Nerudy. Pro lepší přehlednost byla vytvořena tabulka porovnávající jednotlivé výskyty nejčastějších ukázek Nerudova díla zvlášť v čítankách pro základní a zvlášť pro střední školy (viz Příloha č. 2).

Jak můžeme z tabulky vyčíst, většinou se počty výskytů nejčastějších ukázek v jednotlivých čítankách výrazně liší. Asi nejvíce je to patrné u ukázek *A mluví člověk:*, *Letní*, *Vším jsem byl rád*, *Zimní* a *Letní ty noci zářívá*: první tři jmenované ukázky se liší o deset výskytů, *Letní ty noci zářívá* o devět a *Zimní* o osm. Naopak nejmenší rozdíly můžeme pozorovat mezi ukázkami *Matičce*, *Láska* a *Vzhůru již hlavu, národe*, o nichž můžeme říci, že se rovnoměrně vyskytují jak v čítankách pro střední, tak pro základní školy.

Ještě před tím, než se pokusíme o základní interpretaci toho, proč se jednotlivé typy čítanek v některých ukázkách výrazně liší, je nutné si říci, jaká kritéria by se měla zohledňovat při výběru čítankových ukázek. Předně je důležité zmínit, že tato problematika se stala předmětem dlouholetých diskuzí, což dokazuje, že se jedná o otázku velmi komplikovanou a s proměnou společnosti stále aktuální. V 90. letech minulého století se

---

²³ Ve zkrácené podobě se báseň objevila ve třech čítankách pro základní školy a jedné pro střední školu. Dá se říci, že ve všech případech, kdy k onomu zkrácení došlo, byla vždy přítomna poslední sloka básně, popř. její část, ostatní se potom ve výběru liší.

dospělo k následujícím závěrům: „*Ukázky by měly být voleny tak, aby pomáhaly hledat odpovědi na životní otázky, problémy, aby přispívaly k vytváření etických norem čtenáře, aby obohacovaly psychický život jedince a rozvíjely poznávací procesy. Měly by však – a to především – pěstovat cit pro estetické a pro uvědomění si hranice (byť vágní) mezi uměleckých textem a jeho pokleslými formami. Ideálem je tedy jednota pedagogické a estetické komunikace.*“ (Procházková J., 2011, s. 18) Neméně důležitý je ovšem také výběr textů s ohledem na věk, rozumovou vyspělost, literární zkušenost a zájmy žáků, z hlediska autora je nutné vzít v potaz uměleckou hodnotu jednotlivých textů, což znamená zohlednit hodnotící stanovisko literární vědy – historie, teorie a kritiky. V neposlední řadě by čítankové ukázky měly být co nejvíce tematicky a žánrově různorodé. (Procházková J., 2011, s. 21) Je ovšem nutné si uvědomit, že tato kritéria se autoři čítanek snaží zohledňovat až v posledních dvaceti letech, kdežto v letech předchozích byla po většinu času upřednostňována kritéria zcela jiná. Podrobněji se této problematice budeme věnovat v následující kapitole.

Co se týče čítanek pro základní školy, lze na základě údajů z tabulky souhrnně říci, že nejčastějšími ukázkami z Nerudova díla jsou básně z cyklu *Matičce* s devíti výskyty, dále *Dědova mísa* s osmi, *Láska* s šesti a *Romance o Karlu IV., Jen dál!* a *Vzhůru již hlavu, národe* s pěti. Ostatní ukázky jsou pak v tomto typu čítanek přítomny velmi zřídka, popř. vůbec. Z těchto básní je typickou ukázkou pouze základoškolských čítanek báseň *Dědova mísa*, a to patrně pro své nadčasové výchovné téma, sevřený dramatický příběh a celkovou srozumitelnost přiměřenou věku a literárním zkušenostem žáků.²⁴

Nejčastějšími ukázkami v čítankách pro střední školy jsou oproti předcházejícím básně *A mluví člověk:* se třinácti výskyty, *Letní* s dvanácti, *Vším jsem byl rád* s jedenácti a *Jarní, Podzimní, Zimní a Letní ty noci zářivá* s devíti. Četnějšími ukázkami jsou dále s osmi výskyty básně *Romance o Karlu IV., Jen dál!*, *Před fortanou Milosrdných*, se sedmi úryvky z cyklu *Matičce*, báseň *Láska*, *Vzhůru již hlavu, národe* a *Ty věčné hlasy proroků* a se šesti *Romance helgolandská* a fejeton *Byl 1. máj 1890!*. Výjimku tak tvoří *Dědova mísa*, která se třemi výskyty zůstává v těchto čítankách spíše ojedinělou záležitostí.

Ze všech výše jmenovaných básní jsou typickými básněmi pouze středoškolskými *A mluví člověk:*, všechny cykly sbírky *Prosté motivy*, báseň *Vším jsem byl rád*, *Letní ty noci zářivá* a *Ty věčné hlasy proroků*. Všechny tyto básně jsou určeny spíše zkušenějšímu

---

²⁴ V drtivé většině se tato báseň vyskytuje v čítankách pro 7. ročník ZŠ.

recipientovi, a to jak po stránce literární, tak životní. Například sbírka *Prosté motivy*, reflektující lidský život přirovnávaný k cyklickému přírodnímu dění, se zabývá i závažnými tématy samoty, bolestného stárnutí či smrti.

Na závěr této podkapitoly lze říci, že základoškolský čítankový Neruda je představen spíše jako básník agitující pro vlastenectví a apelující k chování úcty vůči rodičům. Zcela mimo pozornost stojí přírodní tematika a kromě cyklu *Matičce* i hluboký osobní cit. Středoškolský Neruda je z tohoto hlediska mnohem pestřejší, vedle básníka vlastenecky burcujícího a plného optimismu v budoucnost lidstva se představuje osobitý reflexivní lyrik medituující nad pomíjivostí lidského života. Na rozdíl od základoškolského Nerudy stojí v centru dění příroda a kosmické motivy, které jsou svázány s lidským údělem, a setkat se můžeme i s pasážemi vyjadřujícími hluboké citové zaujetí.

2. 3 Ostatní čítankové ukázky

Jak již bylo v úvodu zmíněno, tato kapitola má sloužit k dotvoření naší představy čítankového Nerudy, a proto si v ní uvedeme, jaké další okrajovější ukázky se ve sledovaných čítankách vyskytly. Protože se jedná o velké množství různých ukázek, podrobněji zmíníme pouze ty se třemi a více výskyty.

2.3.1 Poezie

Z Nerudovy první básnické sbírky, *Hřbitovního kvítí*, se ve sledovaných čítankách objevily ukázky dvanácti různých básní. Výraznější výskyt zaznamenaly básně číslo 15 (*Mezi hroby dva červi se potkali*) a 6 (*Mnozí chválili, že zpívám o chudobě*), které se v čítankách objevily třikrát a pětkrát.

Z *Knihy veršů výpravných* se v čítankách kromě výše zmíněné *Dědovy mísy* a básně *Před fortnou milosrdných* objevuje ještě dalších sedm básní, ovšem žádná z nich nevykazuje větší četnost výskytu. Z *Knihy veršů lyrických a smíšených* bylo kromě výše rozebraných básní zaznamenáno dalších pět. Vícekrát se v čítankách objevily ukázky z cyklu *Otci* (šest výskytů) a báseň *Našel jsem se!* (čtyři výskyty). Z *Knihy veršů časových a příležitostných* se

v čítankách objevuje nejméně básní, konkrétně tři, přičemž ani jedna nedosahuje více než dvou výskytů.

Ze sbírky *Písně kosmické* se opět kromě výše rozebraných v čítankách vyskytuje dalších šestnáct básní a hned čtyři z nich dosahují čtenějšího výskytu. Jedná se o báseň číslo 13 (*Také to Slunce ohnivě*) se sedmi výskyty, číslo 22 (*Seděly záby v kaluži*) se čtyřmi, číslo 25 (*Vlast svou máš nade vše milovat!*) s pěti a číslo 31 (*Zelená hvězdo v zenitu*) se čtyřmi výskyty.

Z *Balad a romancí* bylo mimo výše uvedených nalezeno dalších čtrnáct básní cyklu, přičemž hned osm z nich dosahuje tří a více výskytů. Shodně šestkrát se v čítankách objevují *Romance o jaře 1848* a *Romance italská*, pětkrát potom *Romance štědrovečerní*, *Balada česká* a *Balada májová* a třikrát *Balada rajska*, *Balada stará – stará!* a *Balada horská*.

Sbírku *Prosté motivy* jsme rozebírali podrobněji výše.

Ze *Zpěvů pátečních* se kromě dvou podrobněji analyzovaných básní objevuje dalších sedm básní, ale pouze dvě, *Moje barva červená a bílá* a *Za srdcem!*, vykazují větší počet výskytů, a to shodně čtyři.

Pro zajímavost můžeme dodat, že v jedné čítance byla nalezena ukázka z Nerudovy pouze v rukopise zachované *Knihy epigramů*.

2.3.2 Próza

Z Nerudovy první povídkové knihy, *Arabesek*, se v čítankách vyskytují pouze dvě povídky, z nichž se jen jedna objevuje vícekrát. Konkrétně jde o ukázky z povídky *Byl darebákem*, která byla v čítankách nalezena celkem šestkrát. Pro její stále zařazování do čítanek by mohlo hovořit následující: jedná se o atraktivní a stále aktuální téma, navíc je tato povídka prosycena autobiografickými prvky (chudé rodinné poměry hlavního protagonisty, studium gymnázia a práv, novinářské začátky, problémy v milostném životě, tíživá finanční situace) a v neposlední řadě se jedná o jednu z prvních Nerudových próz, což umožňuje porovnání s pozdějšími *Povídkami malostranskými*.

Z *Různých lidí* se v čítankách objevila pouze jedna ukázka, která ale nedosáhla více než jednoho výskytu.

Z *Povídek malostranských* se čítankovými ukázkami stalo přesně sedm z nich, přičemž hned pět se objevuje vícekrát. Nejčastější ukázkou je se sedmi výskyty *Doktor Kazisvět*, následují se šesti výskyty povídky *Hastrman* a *Přivedla žebráka na mizinu*, dále s pěti *U tří lilií* a konečně se třemi *Jak si pan Vorel nakouřil pěnovku*.

2.3.3 Fejetony a dopisy

Co se týče Nerudových fejetonů, kromě výše zmíněného fejetonu o 1. máji 1890 se v čítankách objevuje dalších dvacet pět fejetonů, ovšem pouze čtyři z nich dosáhly tří a více výskytů. Nejčastějším z nich je fejeton *Kam s ním?*, nalezený ve sledovaných čítankách celkem šestkrát, a za ním shodně tří výskytů dosáhly fejetony *Tři králové*, ukázka z *Trhanů*²⁵ a fejeton *O pohádkách*.

Ve sledovaných čítankách se také objevují ukázky z šesti Nerudových dopisů, přičemž čtyři z nich jsou adresovány jeho láskám Anně Tiché, Karolině Světlé, Anně Holinové a Terezii Macháckové, jeden příteli V. K. Šemberovi a jeden dělnickému spolku. Nejčastěji z nich, šestkrát, se v čítankách vyskytuje dopis Karolině Světlé a dále třikrát dopis dělnickému spolku. Ostatní nedosahují více než dvou výskytů.

Pro úplnost je třeba dodat, že zcela mimo zájem autorů čítanek stojí Nerudova dramatická tvorba, protože v žádné ze sledovaných čítanek nebyla nalezena jediná ukázka z této Nerudovy ne příliš úspěšné oblasti tvorby.

Pokud bychom měli rozbor stručně shrnout, lze říci, že čítankový Neruda je téměř výhradně básník. Je to způsobeno jednak větší pružností básní, které jsou mnohem kratší než prozaické útvary, lze je tedy do čítanek zařadit bez krácení, a tím pádem se s nimi při výuce lépe pracuje, a jednak tím, že Nerudova próza byla doceněna až mnohem později než jeho poezie.²⁶ Z pohledu dnešního čtenáře je ovšem právě Nerudova próza považována za mnohem přitažlivější a čtivější než většinou již překonaná poezie. V současných čítankách se tento obrat neprojevuje ve změně poměru poezie a prózy, dá se říci, že ten zůstává

---

²⁵ V této práci počítáme *Trhany* mezi fejetony, a to z toho důvodu, že sám Neruda je později zařadil do *Studii, krátkých i kratších*.

²⁶ Nový pohled na Nerudovu prózu přinesla až stať Karla Poláka *Obrana Nerudovy prózy* vydaná ve 40. letech minulého století. V 60. letech se potom pod vlivem evropské literární vědy a strukturalismu obrátila pozornost k morfologii Nerudových textů, přičemž doposud nejpodstatnější prací zůstává monografie od Aleše Hamana *Neruda prozaik* z roku 1968. (Tureček D., 2007, s. 120)

víceméně stejný, ale spíše ve snaze zatraktivnit Nerudovu poezii volbou básní, které mají nadčasovou platnost, popřípadě jsou svou tematikou schopny zaujmout i dnešní čtenáře (*Romance helgolandská*, *Romance o Karlu IV.*, *Matičce*, *Dědova mísa* apod.). Tato snaha o atraktivizaci se projevuje i v oblasti prózy. Do čítanek bývá zařazováno více ukázek z korespondence, a to zejména milostné, dále se objevuje zařazování povídky *U tří lilí*, výraznější je také tendence vybírat stále nové ukázky Nerudových fejetonů.

3. Porovnání předlistopadových a polistopadových čítanek

3. 1 Koncepce školství a čítanek v období komunistického režimu

Po komunistickém převratu v únoru 1948 došlo k zásadním změnám mj. také v oblasti školství. Zákonem z 21. dubna 1948 byla vyhlášena jednotná školská soustava a prodloužena povinná školní docházka na devět let. Jednotlivé vzdělávací stupně pak vypadaly následovně:

- předškolní vzdělávání – 3 – 6 let - mateřské školy
  - I. stupeň – 6 – 11 let – národní školy
  - II. stupeň – 11 – 15 let – střední školy²⁷
  - III. stupeň – od 15 let – odborné školy, vyšší odborné školy, gymnázia
- (VMŠVU, 1949, s. 184 – 188)

Celé školství bylo výrazně zpolitizováno, jak nám může ilustrovat následující úryvek ze zákona o jednotném školství. Školy dle něj mají za úkol vychovávat „*národně a politicky uvědomělé občany lidově demokratického státu, statečné obránce vlasti a oddané zastávce pracujícího lidu a socialismu*“. (VMŠVU, 1949, s. 184)

K další změně školské soustavy došlo již v roce 1953, kdy byla opět uzákoněna povinná osmiletá docházka a původní školy národní, střední a gymnázia se přeměnily na všeobecně vzdělávací školy. Existovaly tak de facto dva typy středních škol, a to osmiletá střední škola, která vznikla přeměnou dosavadních středních a národních škol a poskytovala

---

²⁷ Zákonem o jednotném školství byly sjednoceny školy vícetřídní obecné, měšťanské a nižší střední v tzv. střední všeobecně vzdělávací školu se čtyřmi postupnými ročníky.

základní vzdělání, a jedenáctiletá střední škola, která byla zřizována zejména místo původních gymnázií. Tento typ školy v prvních osmi ročnících odpovídal osmileté střední škole, tudíž také poskytoval základní všeobecné vzdělání, ovšem poslední tři ročníky byly výběrové a jejich primárním účelem byla příprava studentů na vysokou školu. Vyšší vzdělání mohli studenti získat také ve výběrových odborných školách různého zaměření. (VMŠO, 1954, s. 127 – 169)

Výše zmíněná úprava školského systému vydržela pouze několik let, neboť už v roce 1958 se XI. sjezd KSČ shodl na nutné změně v oblasti školství v budoucím socialistickém státě. 15. prosince 1960 byl přijat nový školský zákon, který opět uzákonil povinnou docházku na devět let. Předškolní výchova byla realizována soustavou jeslí a mateřských škol, základní vzdělání potom zajišťovala základní devítiletá škola. Středoškolské vzdělání pak zaručovala síť středních škol, a to odborná učiliště, učňovské školy, střední školy pro pracující, odborné školy, střední odborné školy, střední všeobecně vzdělávací školy, podnikové technické školy, konzervatoře a příslušné ročníky škol hudebních a tanečních. (VMŠAK, 1961, s. 2n.)

V roce 1968 došlo k opětovnému zřízení gymnázií, která postupně nahradila všeobecně vzdělávací školy a zajistila úplné střední vzdělání zakončené maturitní zkouškou. Další školský zákon vyšel v roce 1978 a přinesl další změny. Vedle základní devítileté školy byl zaveden systém osmiletých základních škol se dvěma stupni, přičemž pro tento typ škol platila, na rozdíl od devítiletých základních škol, desetiletá povinná školní docházka. Navíc se objevil nový typ střední školy, čtyřleté střední odborné učiliště, jehož absolvováním mohli studenti uvažovat o studiu na vysoké škole. (Chmelík L., 2010, s. 28)

Poslední výraznější změnu v oblasti školství přinesl zákon z roku 1984, kdy byla zrušena základní devítiletá škola. Zůstal pouze systém osmiletých základních škol, přičemž povinnou desetiletou školní docházku plnili studenti tak, že po absolvování osmileté základní školy museli odchodit další dva ročníky na jakémkoli typu střední školy. (Chmelík L., 2010, s. 29)

Veškeré změny v koncepci školství poznamenaly podobu vydávaných čítanek. Čítanky z tohoto období²⁸ se vyznačují „*přílišnou ideologizací výběru textů, (...) převládly v nich koncepce ovlivněné tendenčními politicko-spoločenskými zájmy, estetická a etická*

---

²⁸ Platí to i pro čítanky vydávané za světových válek.

funkce literární výchovy byla potlačena. K čítankám bývaly připojovány texty s aktuálním obsahem, které se úzce vztahovaly k politickému státnímu zřízení.“ (Čeňková J., 2011, s. 52)

První čítanková řada z počátku 50. let se kvůli brzkým proměnám školského systému v roce 1953 používala jen krátce. Čítankoví autoři a ukázky z jejich díla podléhaly pečlivému výběru. Cílem literární výchovy bylo seznámit žáky se základními díly české a slovenské literatury, ze světové literatury se upřednostňovali sovětští autoři, kteří byli pokládáni za pokrokové osobnosti. Četba měla podle tehdejších představ sloužit k „*formování základních rysů socialistické mravnosti žáků, (...) a seznámit žáky „s pokrokovými tradicemi naší minulosti, zvláště s revolučním hnutím husitským, s obrozeneckou tradicí obětavé, trpělivé a neúnavné práce našich buditelů vedených hlubokou láskou k tehdy zuboženému lidu a porobenému národu*“.

 (Čeňková J., 2011, s. 43)

Součástí prvních čítanek jsou také portréty prezidenta Klementa Gottwalda a vůdce SSSR J. V. Stalina, které následují ihned po titulní straně, a různá poděkování osvoboditelům. V těchto čítankách je také patrné uplatnění velmi zjednodušujícího pojetí literatury, kdy za nejdůležitější se v hodinách literatury považoval obsah díla. S tímto pojetím se nezdálo, že můžeme setkat ještě dnes. (Čeňková J., 2011, s. 44 - 52)

Po vydání nového školského zákona v roce 1953 byla v letech 1954 – 1955 vypracována nová řada čítanek, kterou provázely neustálé změny školského systému. Většina čítanek této řady se během několika let dočkala i dvanácti vydání. Texty do čítanek byly vybírány podle kritérií socialistického realismu, uplatňován byl tedy požadavek lidovosti, srozumitelnosti a stranickosti. Výběr autorů a jejich textů ovšem vycházel také z hodnocení české literatury podle Štollovy přednášky *Třicet let bojů za československou socialistickou poezii* z roku 1950. Díky tomu z čítanek zmizely ukázky avantgardní tvorby, psychologické prózy, legionářské literatury a díla katolicky orientovaných či jinak politicky nepřijatelných autorů. (Čeňková J., 2011, s. 44 n.)

Všechny čítanky vydávané v 50. letech jsou doprovázeny články či vzpomínkami Julia Fučíka, který byl v této době považován za takřka jediného citovánímhodného literárního kritika. Nelze samozřejmě opomenout ani Fučíkovo komunisty vyzdvihované literární dílo, neboť jsou známy případy, kdy se v některých čítankách objevilo z *Reportáže psané na oprátce* dokonce přes dvacet stran textu. (Čeňková J., 2011, s. 63n.)

Čítanková řada z 50. let byla na počátku 60. let podrobena kritice. Jan Červenka a Jaroslava Hrabáková tyto čítanky v rámci ankety ve *Zlatém máji* odsoudili – dle nich byly „*svou poučností, vulgárně chápanou výchovností a historismem nezajímavé, monotónní, nepřiměřené věku a zájmům žáků*“ (Čeňková J., 2011, s. 65)

S novým školským zákonem z roku 1960 vznikla v letech 1962 – 1963 další řada čítanek, která se užívala až do počátku 80. let. Některé čítanky z této řady se tak dočkaly i osmnácti vydání. Ačkoli je u těchto čítanek patrný obrat k opětovnému chápání literatury jako umění a vyznačují se velkým pokrokem v oblasti výchovy žáků jako budoucích čtenářů, i tato řada se v roce 1968 dočkala velké kritiky. Byl odsouzen ideově tematický způsob výběru čítankových textů, dále to, že autoři čítanek dávají přednost spíše popisným či méně náročným textům, a v neposlední řadě „*mimořádně zjednodušující a zkreslující obraz české a slovenské literární skutečnosti našeho století – o světové nemluvě*“ (Čeňková J., 2011, s. 65n.)

V 70. letech byly k řadě čítanek z 60. let vypracovány Věrou Karfíkovou a Liborem Hanušem tzv. *Dodatky*, které značně rozšířily velmi omezené výběry textů. Objevily se v nich totiž původní čítankové texty (např. poezie Františka Hrubína), prózy s dětským hrdinou, dobrodružné romány, dříve vynechávání autoři či jiné texty od uváděných čítankových autorů. Jana Čeňková oceňuje kromě výběru textů také příkladnou „*metodiku, která špěla k interpretačnímu úsilí pochopit text v širších souvislostech,*“ ovšem dodává, že „*brožované dodatky upadly v zapomenutí a pravděpodobně ani novodobí literární didaktici o této příkladné metodické práci nic netuší*“ (Čeňková J., 2011, s. 66n.)

V 80. letech v souvislosti s dalším školským zákonem střídá řadu z 60. let nová čítanková řada vypracovaná pod vedením Vladimíra Forsta, která se používala až do začátku 90. let. (Čeňková J., 2011, s. 66)

3. 1. 1 Marxistický výklad Nerudova díla

V této podkapitole se blíže podíváme na to, jak se k osobnosti Jana Nerudy a jeho dílu stavěl komunistický režim.

Čítanky vydávané po roce 1948 se, jak už bylo řečeno, vyznačují zvýšenou frekvencí výskytů Fučíkových článků a vzpomínek, doprovázejících čítankové ukázky určitých

autorů. To se týká i Jana Nerudy, neboť v čítankách z 50. let se pravidelně za ukázkami Nerudova díla objevuje Fučíkova stat' *Chlapec Neruda*, zabývající se Nerudovým dětstvím, popřípadě ukázky z *Reportáže psané na oprátce*, kde píše následující: „*Literárnímu historikovi, který se narodí, odkazují lásku k Janu Nerudovi. Je to náš největší básník, vidící ještě i daleko do budoucnosti. (...) Je třeba ukázat Nerudu proletáře. Přilepili mu na šosy malostranskou idylu a nevidí, že pro tu ‚idylickou‘, starousedlou Malou Stranu ‚byl darebákem‘, že se narodil na hranicích Smíchova, v prostředí osídleném dělníky, a že na malostranský hřbitov musil chodit kolem Ringhofrovky. Bez tohohle nepochopíš Nerudu od Hřbitovního kvítí až po fejeton ‚1. máj 1890‘.*“ (Fučík J., 1995, s. 47)

Co se týče komunistického náhledu na Nerudovu osobnost a jeho dílo, v článku z *Rudého práva* ze srpna 1951, je Neruda v souladu s Fučíkovým přáním „*ukázat Nerudu proletáře*“ označován za „*básníka lidu*“, který i přes všechny pomluvy²⁹ „*zůstal (...) v srdci našich lidí, zůstal zbraní celých generací*“, přičemž se konstatuje, že jeho dílo lze plně pochopit právě v prvních rocích nastolení nového režimu: „*Báseň ‚Jen dál‘ teprve dnes pro nás dostává plný obsah: oč konkrétnější a bližší je pro nás dnes ‚vznešený cíl‘, o němž Neruda mluví, oč blíže, na dosah ruky je dnes ‚lidská volnost‘ a oč konkrétněji ji chrání ostravský horník splněným plánem a svou bdělostí pohraničnick na západní hranici.*“ (Neumann S., 1951)

Jak nám dokládá výše zmíněné, Neruda se stal pro nový režim bojovníkem proti sociální nerovnosti, který pomocí svého díla burcuje lid, aby se do tohoto boje také zapojil. Právě podle tohoto aspektu pak byla vybírána většina Nerudových čítankových ukázek.

3. 2 Koncepce školství a čítanek po roce 1989

Pád komunistického režimu znamenal obrovské změny ve všech sférách lidského života. Co se týče školství, tak už v roce 1990 došlo k uzákonění devítileté povinné školní docházky a současnému prodloužení základní školy na devět let. Devátý ročník ovšem nebyl povinný, což bylo v rozporu se záměrem zákona vyrovnat počet roků povinné docházky

---

²⁹ „Tuto lásku našich lidí nedovedli oslabit a rozmělnit kosmopolitičtí literární historici, kteří cítili v Nerudovi sílu velkého citu, nepřátelského buržoasní společnosti, kteří v něm cítili básníka, mobilizujícího do boje za lidské štěstí – a proto jej z celé duše nenáviděli. Arne Novákové a jiní nadarmo psali o Nerudovi, že v něm ‚vlastně nic původního není‘, že jeho verše jsou ‚jen rozmělněné převody cizích vzorů‘, že Neruda je zakladatel ‚kosmopolitické, nenárodní školy‘.“ (Neumann S., 1951)

s počtem tříd na základní škole. Tato situace byla vyřešena v roce 1995, kdy byl devátý ročník základní školy uzákoněn jako povinný. (Morkes F., 2010)

Od roku 2004 byl vydáním nového školského zákona do českého školství zaveden systém tvorby vzdělávacích programů. Rozlišují se dva typy těchto programů – rámcové vzdělávací programy a školní vzdělávací programy, přičemž pro téma této práce je důležité zmínit, že právě rámcové vzdělávací programy jsou „*závazné pro tvorbu a posuzování učebnic a učebních textů*“. (Zákon č. 561/2004 Sb., s. 4827)

Od začátku 90. let do současnosti vyšlo obrovské množství čítanek, k čemuž Jana Čeňková poznamenává, že „*je již z čeho vybírat, unifikace čítanky nehrozí, ale vyvstává nový problém, a to chybějící reflexe těchto novodobých řad čítanek*“. (Čeňková J., 2011, s. 57)

Na závěr je třeba připomenout, že mimo výše zmíněné problémy postupně dochází také k tomu, že čítanky ztrácejí svůj význam v hodinách literatury. Místo nich se ve stále větší míře prosazuje moderní technika, při výuce se čte se z kopírovaných literárních textů, vzrůstá obliba e-knih, nezanedbatelný vliv má i televize a počítače. Vytrácí se tak zřetel k literárnímu dědictví. Jana Čeňková vidí jako jednu z možností při řešení tohoto problému „*doporučit výběr literárních textů a titulů, který by představoval literární tradici české literatury*“. (Čeňková J., 2011, s. 8)

3. 3 Vlastní srovnání čítanek

3. 3. 1 Porovnání z hlediska nejčastějších ukázek

V této kapitole si porovnáme předlistopadové a polistopadové čítanky z hlediska nejčastěji se vyskytujících čítankových ukázek. Pro lepší přehlednost byla opět vytvořena tabulka udávající jednotlivé počty výskytů ukázek v těchto typech čítanek (viz Příloha č. 3). Je třeba dodat, že z celkového počtu šedesáti čítanek bylo dvacet dva vydáno v dobách komunistického režimu a zbytek, tedy třicet osm, po roce 1989.

Jak můžeme z tabulky vyčíst, tak u zhruba poloviny nejčastějších ukázek se výskyty v jednotlivých typech čítanek neliší buď vůbec, popřípadě minimálně, u druhé poloviny jsou už rozdíly patrnější. Srovnatelně se v čítankách vyskytují následující ukázky – *A mluví člověk.*, *Romance o Karlu IV.*, *Láska*, *Před fortnou Milosrdných*, *Vším jsem byl rád*, *Vzhůru*

již hlavu, národe, Jarní, Letní, Podzimní a Zimní. Z těchto básní bližší pozornost zasluhují básně ze sbírky Prosté motivy, protože výběr ukázek z jednotlivých cyklů se v obou typech čítanek místy dost liší.

Co se týče cyklu *Jarní*, u předlistopadových čítanek se objevují básně č. 2 (*Binokl na očích, v ruce hůl*), 5 (*Co už v tom mém živobyті dnů mi jako tráva zvadlo*), 6 (*Kde jsem se to octnul! Veřejné ve zahradě:*), 8 (*Jsem zaleknut, jako bych při hříchu*) a 11 (*Hej uvidíš, přírodo, uvidíš*), u polistopadových potom č. 1 (*Byla to zima překrásná!*), 2³⁰, 5, 7 (*Mně dech se v hrdle ouží*), 11 a 15 (*Teréze*), společný výběr tedy zahrnují tři ukázky. Je třeba říci, že ani u jednoho typu čítanky se žádná ze zmíněných ukázek nevyskytuje více jak dvakrát, jejich výběr je tedy poměrně variabilní.

Z cyklu *Letní* se v předlistopadových čítankách vyskytují ukázky č. 3 (*V březovém lese*), 4 (*Slunce je jak velký žernov, pánbiček jím den svůj mele*), 6 (*Náš kraj se ženil dnes, bral oblohu si sličnu*) a 11 (*Vzpomínka na Hála*), u novějších potom č. 3, 6, 9 (*Motiv cizí*), 10 (*Má poesie - dívčina*) a 11, což znamená také tři společné ukázky. Ovšem zde je potřeba dodat, že na rozdíl od čítanek novějších, kde je výběr opět variabilní, u starších čítanek můžeme za opravdovou čítankovou ukázkou považovat báseň č. 6 s pěti výskyty.

Z cyklu *Podzimní* se v předlistopadových čítankách objevují pouze básně č. 1 (*Náš Boubín má šedivou čepičku*), 6 (*Podzim je zde a krátký den*) a 7 (*Že šedivím, praví váš veselý smích?*), v polistopadových č. 1, 2 (*Já hnál se pestrým, luzným za motýlem*), 3 (*Když nad střechou osad se zmitá bouř*), 5 (*Motiv italský*) a 6, což představuje dvě společné ukázky. Ovšem zatímco ukázky v současných čítankách jsou opět variabilní, protože žádná z nich se neobjevuje vícerorát než jednou, u starších můžeme báseň č. 7 se čtyřmi výskyty opět označit za čítankovou.

Z cyklu *Zimní* se zařazení do předlistopadových čítanek dočkalo č. 1 (*Své čelo mi do okna vtlačila*), 4 (*V očích mně cos světélkuje*) a 7 (*Když jsem mlád byl - když jsem mlád byl*), u polistopadových potom č. 1, 6 (*Tak zvolna - tak smutně - tak sám a sám*) a 11 (*Přede dvorem stará vrba*), společný výběr tedy představuje jediná ukázka. Ta se shodně v obou čítankách vyskytuje dvakrát. Vícekrát se potom žádná další z básní ani v jedné čítance neobjevuje.

---

³⁰ Již zmíněné básně nebudou, pokud mají číselné označení, dále uváděny celým názvem.

Nyní se podrobněji podíváme na zbylé ukázky, které se počtem výskytů liší výrazněji. Jsou to básně z cyklu *Matičce*, *Jen dál!*, *Dědova mísa*, *Letní ty noci zářivá*, *Ty věčné hlasy proroků*, *Romance helgolandská* a fejeton *1. máj 1890*.

Básně z cyklu *Matičce* se objevují celkem v deseti předlistopadových čítankách a v šesti polistopadových. Z hlediska proměnlivosti ukázek jsou pestřejší ty předlistopadové, neboť se v nich alespoň jednou objevuje sedm z dvanácti básní cyklu. Oproti tomu v současných se nachází ukázky pouze ze čtyř básní. Je ale důležité zmínit, že pro oba typy čítanek je vyložena čítankovou ukázkou báseň *V sobě jen a mlčky nesu*, která se v obou objevuje minimálně čtyřikrát.

Co se týče básně *Jen dál!*, lze ji s devíti výskyty považovat spíše za typickou čítankovou ukázkou minulého režimu. Svým obsahem totiž plně vyhovovala záměrům tehdejší politické scény, jak už bylo výše řečeno.

Poměrně překvapujícím se může zdát rozdíl u výskytů básně *Dědova mísa* (tři v předlistopadových čítankách, osm v současných). Tato báseň se stala pevnou součástí čítanek v 50. letech minulého století, kdy se začala upřednostňovat sociální balada. O to překvapivější pak může být, že se objevila pouze ve třech předlistopadových čítankách.

Další dvě básně, *Letní ty noci zářivá* a *Ty věčné hlasy proroků*, se shodně objevují šestkrát v předlistopadových čítankách a třikrát v polistopadových, přičemž druhá z nich je prokomunistickým básníkem S. Neumannem považována za jednu z nejlepších básní *Písní kosmických*. V celé této sbírce potom dle Neumanna „ukazuje Neruda zalidněnou přírodu a boj člověka s přírodou“ s cílem podrobit přírodu zájmům člověka. (Neumann S., 1951)

Největší rozdíly v počtu výskytů se objevily u posledních dvou děl, u *Romance helgolandské* a fejetonu o prvním máji. Co se týče *Romance helgolandské*, tu můžeme s devíti výskyty označit za typickou ukázkou současných čítanek, protože v předlistopadových čítankách se neobjevila ani jednou.

Naopak za typickou ukázkou předlistopadových čítanek lze označit s osmi výskyty fejeton *1. máj 1890*. Ten byl minulým režimem účelově dezinterpretován, k čemuž D. Tureček poznamenává: „Ve vlastním textu Neruda neapostrofoval dělnictvo jako vůdčí sílu společnosti, ale vítal je jako nově přichozí součást národního hnutí. Nešlo tedy o změnu v hierarchii hodnot, o posun do hodnotového centra, ale o prosté rozšíření množiny o další

prvek. Nerudova pozice tedy nesměřovala k sociálnědemokratickým ideálům, zůstaly v podstatě mladočeské.“ (Tureček D., 2007, s. 158)

3. 3. 2 Porovnání z hlediska výskytu okrajovějších ukázek

V této podkapitole se blíže podíváme na okrajovější čítankové ukázky a pokusíme se zjistit, zda došlo k nějakým výraznějším posunům v jejich výběru v obou typech čítanek. Protože opět půjde o velké množství ukázek, podrobněji budou zmíněny pouze ukázky minimálně se třemi výskyty³¹.

3. 3. 2. 1 Poezie

Ze sbírky *Hřbitovní kvítí* se zařazení do předlistopadových čítanek dostalo celkem šesti básním, přičemž většího výskytu, konkrétně tří, se dočkala pouze báseň č. 6 (*Mnozí chválili, že zpívám o chudobě*), ostatní nepřesáhly jeden. Do polistopadových čítanek bylo zařazeno celkem osm básní, nejčastější ukázkou je potom báseň č. 15 (*Mezi hroby dva červi se potkali*) se třemi výskyty, zbytek potom dosáhl maximálně dvou výskytů. Nutno dodat, že oba typy čítanek obsahují pouze dvě společné básně, a to č. 6 a 21 (*Zlato chtít snad pozlacovat*), jinak se výběrem zcela odlišují. Celkově lze říci, že ačkoli je sbírka *Hřbitovní kvítí* výrazně sociálně kritická, stála kromě jedné básně mimo pozornost minulého režimu. Jedním z důvodů by mohlo být celkové pesimistické vyznění a hřbitovní tematika, což se neslučovalo se zásadou optimismu a radostných vyhlídek do budoucnosti požadovaných vládnoucí stranou. To dokazuje i nejčastější ukázka polistopadových čítanek, která by pro svou přílišnou morbidnost nemohla být do předlistopadových čítanek vůbec zařazena.

Z *Knihy veršů výpravných* bylo objeveno celkem šest básní v předlistopadových čítankách, z toho dvě (*Dědova mísa a Před fortanou Milosrdných*) patří mezi nejčastější ukázky, ostatní potom dosáhly pouze jednoho výskytu. U současných čítanek je situace obdobná. Celkem bylo zařazeno pět různých ukázek, z toho výraznějšího výskytu dosáhly opět *Dědova mísa a Před fortanou Milosrdných*, zbytek pak maximálně jednoho. Stojí ovšem za zmínku, že kromě nejčastějších básní nemají čítanky ani jednu další společnou ukázkou. Jak můžeme vidět, u této sbírky zůstávají sociálně laděné básně bez ohledu na změnu režimu,

---

³¹ Týká se to zj. básní.

a to zřejmě pro své nadčasové téma a výchovnou funkci, navíc obě patří mezi ukázkové příklady Nerudovy sociální balady.³²

Z *Knihy veršů lyrických* bylo do předlistopadových čítanek zařazeno celkem šest básní, z toho opět dvě (*Vším jsem byl rád!*, z cyklu *Matičce*) patří mezi nejčastější ukázky. Z těch zbylých si zaslouží větší pozornost ukázky z cyklu *Otci*, které se objevily v těchto čítankách celkem čtyřikrát. Ostatní ukázky nepřesáhly dva výskyty. V polistopadových čítankách se objevilo celkem šest různých básní z této sbírky. Vedle již zmíněných nejčastějších ukázek se většího výskytu dočkala báseň *Našel jsem se*, která byla nalezena celkem třikrát, ostatní potom nepřesáhly dva. Z těchto zbylých básní mají oba typy čítanek společnou ukázkou z cyklu *Otci*, báseň *Našel jsem se* a ukázkou z oddílu *Lístky Hřbitovního kvítí*.

Co se týče *Knihy veršů časových a příležitostných*, lze obecně říci, že spíše stála a stojí mimo zájem autorů čítanek, a to nejspíše z následujících důvodů. Ačkoli je celá sbírka výrazně politicky angažovaná, minulému režimu zřejmě nevyhovovalo přetrvávající pesimistické vyznění ze *Hřbitovního kvítí* v prvním oddílu (*Z času zaživa pohřbených*), pocity vydeděnosti lyrického subjektu ve druhém (*České verše*) a erotizování vlasti ve třetím (*Popěvky k vlasti*), současným autorům čítanek zas to, že se jedná především o básně vzniklé při určité příležitosti, které dnes pozbyly na aktuálnosti. Do předlistopadových čítanek byly zařazeny pouze tři básně a žádná nepřesáhla počet dvou výskytů, stejně tak do současných byla vřazena pouze jedna ukázka, navíc vyskytující se pouze jedenkrát. Zajímavé je, že právě tato ukázka (*Z času zaživa pohřbených*) je společná pro oba typy čítanek.

Ze sbírky *Písně kosmické* se v předlistopadových čítankách nachází celkem dvanáct básní, z toho čtyři jsou zároveň nejčastějšími ukázkami (*Letní ty noci zářivá, A mluví člověk;*, *Vzhůru již hlavu, národe!*, *Ty věčné hlasy proroků*). Kromě nich vykazuje zvýšenou frekvenci výskytů báseň č. 13 (*Také to Slunce ohnivě pomalu pousíná*) a báseň č. 25 (*Vlast svou máš nade vše milovat*), kdy první se objevila celkem pětkrát, druhá třikrát. Ostatní byly objeveny maximálně dvakrát. U současných čítanek je výběr ukázek ještě pestřejší, celkem bylo do čítanek zařazeno šestnáct ukázek, z toho opět čtyři patří mezi nejčastější. Kromě nich se vícekrát objevila pouze báseň č. 31 (*Zelená hvězdo v zenitu*), ostatní nebyly nalezeny více než dvakrát. Kromě nejčastějších ukázek mají oba typy čítanek společné ukázky básní

---

³² Jak již bylo v minulé kapitole řečeno, Arne Novák považuje báseň *Před fortanou Milosrdných* za vrchol Nerudových sociálně zaměřených básní.

č. 13, 25 (*Vlast svou máš nade vše milovat*), 22 (*Seděly žáby v kaluži*), a 31. Celkově lze říci, že ukázky z této sbírky jsou základem obrazu čítankového Nerudy v obou sledovaných obdobích, přičemž báseň *A mluví člověk*: je nejúspěšnější básní bez ohledu na změnu režimu.

Z *Balad a romancí* bylo v předlistopadových čítankách objeveno celkem jedenáct básní, z toho *Romance o Karlu IV.* patří mezi nejčastější ukázky. Je třeba zdůraznit, že stejného počtu výskytů jako *Romance o Karlu IV.*, tedy šesti, dosahují v tomto typu čítanek ještě dvě další, a to *Romance o jaře 1848* a *Romance italská*, které minulému režimu opět posloužily k vlastní interpretaci skutečnosti.³³ Ostatní ukázky potom dosahují maximálně dvou výskytů. V polistopadových čítankách se objevuje celkem dvanáct básní sbírky, z toho jsou dvě mezi nejčastějšími ukázkami (*Romance helgolandská*, *Romance o Karlu IV.*). Kromě nich byly objeveny další čtyři básně s četnější frekvencí výskytů, a to *Balada májová* se čtyřmi a *Romance štědrovečerní*, *Balada česká* a *Balada horská* se třemi. Ostatní se potom neobjevily více než dvakrát. Společnými ukázkami pro oba typy čítanek je kromě *Romance o Karlu IV.* ještě dalších šest básní, a to *Balada rajská*, *Romance štědrovečerní*, *Balada česká*, *Balada májová*, *Balada stará – stará!* a *Balada dětská*. Jak můžeme vidět, platí u této sbírky to samé co pro *Písně kosmické*, tedy to, že také tvoří základ čítankového Nerudy v obou sledovaných obdobích. I zde můžeme o *Romanci o Karlu IV.* říci, že patří mezi čítankově nejúspěšnější bez ohledu na dobu.

Básně z jednotlivých cyklů ze sbírky *Prosté motivy* byly rozebírány výše.

Ze *Zpěvů pátečních* bylo do předlistopadových čítanek vřazeno celkem devět různých básní, z toho dvě (*Láska, Jen dál!*) patří opět mezi nejčastější ukázky. Kromě nich se vícekrát objevují dvě básně, a to báseň *Za srdcem!* (čtyřikrát) a *Moje barva červená a bílá* (třikrát), ostatní potom maximálně jednou. V současných čítankách se kromě dvou nejčastějších objevuje pouze jedna další báseň (*Moje barva červená a bílá*), která je zároveň společná se staršími čítankami, ovšem na rozdíl od nich byla v tomto typu čítanek nalezena pouze jednou. Jak můžeme vidět, tato sbírka se základem zejména současného čítankového Nerudy nestala, a to zřejmě z toho důvodu, že některé z těchto básní vznikly při příležitosti významných událostí,³⁴ popřípadě, jak už bylo řečeno v první kapitole, sloužily jako

---

³³ To nám může doložit následující ukázka: „Pro Nerudu nestačí pouhý soucit ani pouhá nenávisť k bídě a utrpení, Neruda ví, že takový soucit je pokrytectví nebo slabošství, jestliže nevtiskuje do ruky zbraň. Proto Neruda znova a znova, vzpomínaje na pražské události osmačtyřicátého roku, s nadšením mluví o revolucionářích. Proto takovou lásku vkládá do „Romance o jaře 1848“.“ (Neumann S., 1951)

³⁴ Například *Ukolébavka vánoční* byla napsána k slavnostnímu odhalení Havlíčkova pomníku v Kutné Hoře. (Haman In Neruda, 1998, s. 471)

povzbuzení k probíhajícímu národně emancipačnímu procesu, nebo naopak kritizovaly prázdňové vlastenčení a lhostejnost k národním zájmům. Jde tedy o básně dnes již překonané a neaktuální, navíc svou tematikou současnému čtenáři vzdálené.

3. 3. 2. 2 Próza

Co se týče Nerudovy první povídkové knihy, *Arabesek*, objevují se v předlistopadových čítankách pouze dvě z nich, přičemž častějšího výskytu dosahuje pouze arabeska *Byl darebákem*, která byla nalezena ve třech z nich. Třikrát se objevuje tato povídka také v polistopadových čítankách, v nichž zároveň představuje jedinou ukázkou z této povídkové knihy.

Jediná čítanková ukáзка z *Různých lidí*, povídka *Vampýr*, se vyskytuje pouze v polistopadových čítankách, a to jen jednou.

Nejčastějšími povídkovými ukázkami vybíranými do čítanek jsou ukázky z *Povídek malostranských*. Do předlistopadových čítanek byly zařazeny celkem čtyři z nich, nejčastějšími jsou s pěti výskyty *Doktor Kazisvět* a *Hastrman*, ostatní, *Jak si pan Vorel nakouřil pěnovku* a *Týden v tichém domě*, čítají po jednom výskytu. U polistopadových čítanek je výběr pestřejší, čítankovými ukázkami se stalo celkem šest povídek, přičemž nejčastěji, šestkrát, byly nalezeny úryvky z povídky *Přivedla žebráka na mizinu* a pětkrát z nejkratší povídky cyklu *U tří lilií*, která dodnes vyvolává zájem odborné veřejnosti. (Kasalová P., 2013, s. 34) Výskyt této povídky pouze v polistopadových čítankách je příznačný, neboť pro komunistický režim byla typická tabuizace sexuální tematiky. Z ostatních vybraných povídek (*Pan Ryšánek a pan Schlegl*, *Doktor Kazisvět*, *Jak si pan Vorel nakouřil pěnovku* a *Hastrman*) nedosahuje žádná více jak dvou výskytů. Společnými ukázkami obou typů čítanek jsou tedy celkem tři povídky, *Doktor Kazisvět*, *Jak si pan Vorel nakouřil pěnovku* a *Hastrman*.

3. 3. 2. 3 Fejetony a dopisy

Kromě výše rozebíraného fejetonu *1. máj 1890* se v předlistopadových čítankách objevuje dalších dvanáct ukázek fejetonů, přičemž častějšího výskytu dosahují dva, a to

fejeton *Kam s ním?*, který byl nalezen celkem pětkrát, a fejeton *O pohádkách* vyskytující se celkem ve třech čítankách. Ostatní potom dosahují maximálně dvou výskytů. V novějších čítankách jsou vybírané ukázky proměnlivější. Celkem bylo v tomto typu čítanek nalezeno osmnáct různých fejetonů, ovšem je nutno dodat, že žádný z nich se neobjevil více než dvakrát. Společnými fejetony jsou pak pro oba typy čítanek *1. máj 1890*, *Kam s ním?*, ukázka z *Trhanů* a fejeton *Tři králové*.

Co se týče dopisů, do předlistopadových čítanek byly zařazeny celkem tři, z nichž pouze dopis adresovaný dělnickému spolku se vyskytl vícekrát (třikrát). Ostatní dva dopisy adresované Nerudovým láskám Anně Tiché a Karolině Světlé mají shodně po jednom výskytu. V současných čítankách se oproti tomu nachází celkem pět ukázek z dopisů, častějšího výskytu ovšem dosahuje pouze dopis Karolině Světlé (pěti), ostatní dopisy adresované Anně Holinové, V. K. Šemberovi, Anně Tiché a Terezii Macháčkové potom maximálně dvou. Společnými ukázkami obou typů čítanek tak zůstávají pouze ukázky z dopisu K. Světlé a A. Tiché. Celkově se dá říci, že oproti předlistopadovým čítankám, kam byl účelově zařazován dopis adresovaný dělnickému spolku, se polistopadové čítaneky vyznačují snahou o atraktivizaci, což dokazuje vřazování zejména Nerudovy milostné korespondence do čítanek.

Závěr

V závěru této práce bych ráda stručně zrekapitulovala obsah jednotlivých kapitol a shrnula výsledky, ke kterým jsem dospěla.

V první kapitole jsem se pokusila zasadit dílo Jana Nerudy do kontextu jeho života a dobových poměrů. Zabývala jsem se celou oblastí Nerudovy tvorby a jejími proměnami v průběhu času, což znamenalo projít od skromných novinářských počátků přes první básnické a prozaické pokusy až k vrcholným dílům tohoto autora.

Celá první kapitola se stala výchozím bodem pro kapitolu následující, v níž jsem přešla k vlastnímu tématu práce, tedy Nerudovu dílu v čítankách. V první části této kapitoly jsem se věnovala čítankám jako takovým a stručně jsem shrnula jejich podobu a úlohu v minulosti. V další části jsem přistoupila k vlastnímu rozboru nejčastějších čítankových ukázek z Nerudovy tvorby, což představovalo celkem sedmnáct ukázek, v drtivé většině básní, a pokusila jsem se je zasadit do kontextu Nerudova díla, rozebraného v první kapitole. Součástí rozboru bylo také postižení nejčastějších ukázek v čítankách pro střední a základní školy a jejich porovnání. Došla jsem k závěru, že jednotlivé ukázky se v těchto typech čítanek značně liší a repertoár ukázek pro čítanky určené základním školám je znatelně užší, než je tomu u čítanek středoškolských. Závěr této kapitoly jsem věnovala i okrajovějším čítankovým ukázkám, a to z toho důvodu, aby byl obraz čítankového Nerudy komplexnější.

Ve třetí kapitole jsem se zabývala dílem Jana Nerudy z dalšího úhlu pohledu, a to z hlediska porovnání předlistopadových a polistopadových čítanek. První část jsem věnovala vývoji školské soustavy a proměnám čítanek v období komunistického režimu, přičemž jsem také zmínila, jak bylo na Nerudovo dílo a Nerudu obecně nahlíženo v tomto období. V další části jsem stručně shrnula vývoj školské soustavy a čítanek od pádu komunistického režimu do současnosti. Závěrečná část byla věnována vlastnímu porovnání čítanek, a to nejprve z hlediska nejčastějších ukázek a poté z pohledu okrajovějších ukázek. V této části jsem dospěla k závěru, že určitý posun ve výběru ukázek do předlistopadových a polistopadových čítanek existuje, což je u nejčastějších ukázek nejvíce patrné na *Romanci helgolandské* a fejetonu o prvním máji, u okrajovějších zas na zařazování Nerudovy nejkratší malostranské povídky *U tří lilií* do současných čítanek. Celkově se dá říci, že obraz čítankového Nerudy je proměnlivý z hlediska kvalitativního, ne kvantitativního, neboť v současnosti je patrná tendence o atraktivizaci Nerudova díla vybíráním těch ukázek, které mají nadčasovou

platnost, popřípadě jsou schopny zaujmout dnešního čtenáře, ovšem poměr poezie a prózy v čítankách zůstává víceméně stejný.

Cílem práce bylo zjistit nejčastější čítankové ukázky Nerudova díla, dále postihnout odlišnosti základoškolského a středoškolského čítankového Nerudy a také se zaměřit na to, zda existují výraznější posuny ve výběru ukázek v předlistopadových a polistopadových čítankách. Domnívám se, že všech stanovených cílů práce bylo dosaženo, ovšem na druhou stranu lze tuto práci chápat jako výchozí bod pro možnou další práci, která se bude zabývat hlubší interpretací zjištěných skutečností, což pro omezený rozsah nebylo v mé práci možné.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

1) Čítanky od roku 1948 do roku 1989

ANDERLOVÁ, J. a V. KAMELSKÝ. *Čítanka pro 8. ročník*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965.

AUDY, O. *Čítanka pro 9. ročník: pokusný učební text dvanáctileté střední školy. 1. část*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.

AUDY, O., J. HRABÁK a F. TRENČÍK. *Čítanka pro druhou třídu středních škol*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952.

AUDY, O. a H. SEDLÁKOVÁ. *Čítanka pro osmý postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957.

AUDY, O. a H. SEDLÁKOVÁ. *Čítanka pro 9. ročník: pokusná a přechodná učebnice*. 2., dopl. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960.

BRAMBORA, J. a kol. *Čítanka pro desátý postupný ročník škol všeobecně vzdělávacích a pro školy pedagogické*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954.

CENEK, S., M. JUNGSMANN a M. MARALÍK. *Čítanka pro 2. ročník středních všeobecně vzdělávacích škol*. 4., nezm. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963.

CENEK, S. a M. KOUKALOVÁ. *Čítanka pro střední školy 2*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969.

CENEK, S. a V. KUČERA. *Čítanka pro střední školy II*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

DVOŘÁK, K., V. STARÝ a V. TÝML. *Čítanka pro 1. třídu gymnasií*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952.

DVOŘÁK, K. a R. SCHAMS. *Čítanka pro první třídu středních škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1950.

HÖNIG, O. a kol. *Čítanka pro I. a II. ročník vyšších odborných škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952.

HYKEŠ, P. a V. PECH. *Čítanka pro třetí třídu středních škol*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1951.

- 4. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953.

JUNGSMANN, M. *Čítanka pro desátý postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.

KAMELSKÝ, V., STROMŠÍKOVÁ a L. TŘEŠTÍKOVÁ. *Čítanka pro sedmý ročník: Pokusná učebnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.

KOŽMÍN, Z. a H. POLÁKOVÁ. *Čítanka pro sedmý ročník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962.

MAŠEK, A., F. VÍTEK a J. V. PLEVA. *Čítanka pro šestý ročník základní devítileté školy*. 12. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974.

MAŠEK, A. a F. VÍTEK. *Čítanka pro 6. ročník: Pokusná učebnice*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960.

SEDLÁKOVÁ, H. a A. ONDRŮJ. *Čítanka pro osmý ročník: Pokusná učebnice*. 3., nezm. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961.

STROMŠÍKOVÁ, A., H. SEDLÁKOVÁ a V. SLOUKA. *Čítanka pro sedmý postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955.

TICHÝ, V. *Čítanka pro III. ročník čtyřletých odborných škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956.

VÍTEK, F. a H. SEDLÁKOVÁ. *Čítanka pro šestý ročník všeobecně vzdělávacích škol*. 6. nezm. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960.

2) Čítanky od roku 1990 do roku 2013

BAUER, A. *Čítanka 1.: Antologie textů pro 1. a 2. ročník středních škol*. Olomouc: Rubico, 2003. ISBN 80-85839-91-1.

BRADÁČOVÁ, L. a kol. *Čítanka 6*. Všeň: Alter, 1998. ISBN 80-857-7583-2.

ČEŇKOVÁ, J., K. DEJMALOVÁ a H. MARINKOVÁ. *Čítanka pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. 2., přeprac. vyd. Praha: Fortuna, 2005. ISBN 80-716-8925-4.

ČEŇKOVÁ, J., A. JONÁKOVÁ a H. MARINKOVÁ. *Čítanka pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Praha: Fortuna, 1998. ISBN 80-716-8526-7.

DOROVSKÁ, D. a V. ŘEŘICHOVÁ. *Čítanka 6*. Olomouc: Prodos, 1998. ISBN 80-723-0018-0.

DOROVSKÁ, D. a V. ŘEŘICHOVÁ. *Čítanka 7*. Olomouc: Prodos, 1999. ISBN 80-723-0037-7.

DOROVSKÁ, D. a V. ŘEŘICHOVÁ. *Čítanka 8*. Praha: Prodos, 2000. ISBN 80-723-0065-2.

FIALOVÁ, Z. a J. PODZIMEK. *Čítanka s literární výchovou pro 7. ročník ZŠ*. Praha: Moby Dick, 1998. ISBN 80-902-2236-6.

FORST, V. a kol. *Čítanka české a světové literatury pro 2. ročník středních škol: 19. století a začátek 20. století*. Praha: Fortuna, 1993. ISBN 80-716-8046-X.

HANZOVÁ, M., J. ŽÁČEK a A. MĚCHUROVÁ. *Čítanka pro 7. ročník základní školy a sekundu osmiletého gymnázia*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1998. ISBN 80-720-0192-2.

HANZOVÁ, M. a J. ŽÁČEK. *Čítanka pro 9. ročník základní školy a kvartu víceletého gymnázia*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1999. ISBN 80-720-0282-1.

HOFFMANN, B. *Čítanka k Přehledným dějinám literatury I*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-723-5021-8.

HORÁČKOVÁ, M. a kol. *Čítanka pro 8. ročník ZŠ a příslušné ročníky víceletých gymnázií*. Praha: Alter, 2000. ISBN 80-724-5008-5.

KOSTKOVÁ, M. *Čítanka 2: k Literatuře - přehledu SŠ učiva*. Třebíč: Petra Velanová, 2006. ISBN 80-902-5719-4.

LEDERBUCHOVÁ, L. a E. BERÁNKOVÁ. *Čítanka pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2003. ISBN 80-723-8248-9.

LEDERBUCHOVÁ, L. a M. STEHLÍKOVÁ. *Čítanka 8: pro základní školy a víceletá gymnázia: učebnice*. Plzeň: Fraus, 2005. ISBN 80-723-8422-8.

LEDERBUCHOVÁ, L. a M. STEHLÍKOVÁ. *Čítanka 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-723-8539-9.

LÍSKOVCOVÁ, M. a kol. *Čítanka pro 7. ročník ZŠ a příslušný ročník víceletých gymnázií*. Všeň: Alter, 1999. ISBN 80-857-7582-4.

MARTINKOVÁ, V. *Malá čítanka 6*. Praha: Trizonia, 1998. ISBN 80-855-7378-4.

MARTINKOVÁ, V. *Malá čítanka 8: pro 8. ročník základních a občanských škol*. Praha: Tripolia, 2001. ISBN 80-864-4815-0.

MARTINKOVÁ, V. *Malá čítanka 9: pro 9. ročník základních a občanských škol*. Praha: Tripolia, 2001. ISBN 80-864-4819-3.

MARTINKOVÁ, V. a J. ČERNÍKOVÁ. *Čítanka 2: alternativní učebnice pro 2. ročník středních škol*. Praha: Trizonia, 1992. ISBN 80-855-7305-9.

- 4. přeprac. vyd., Praha: Trizonia, 1998.

MĚCHUROVÁ, A., J. ŽÁČEK a M. HANZOVÁ. *Čítanka pro 6. ročník ZŠ a pro primu osmiletého gymnázia*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1997. ISBN 80-720-0121-3.

NEZKUSIL, V. *Čítanka české a světové literatury pro 2. ročník středních škol: 19. století*. Praha: Fortuna, 1998. ISBN 80-716-8582-8.

PECH, J. *Čítanka pro střední školy*. Praha: Svoboda, 1997. ISBN 80-205-0558-X.

PROKOP, V. *Čítanka k Literatuře 19. a počátku 20. století: (od romantiků po buřiče)*. Sokolov: O.K.-Soft, 2002. ISBN 80-238-9820-5.

SLABÝ, Z. K. *Čítanka 6*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1995. ISBN 80-859-3721-2.

SLABÝ, Z. K. *Milostná čítanka: [nejen pro studenty středních škol]*. Praha: Fortuna, 1995. ISBN 80-716-8219-5.

SOCHROVÁ, M. *Čítanka II. k Literatuře v kostce: [romantismus, realismus, česká a slovenská literatura 19. století, literární moderna] : pro střední školy*. 2. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2004. ISBN 80-720-0974-5.

SOUKAL, J. *Čítanka pro 1. ročník středních odborných škol*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2000. ISBN 80-723-5129-X.

SOUKAL, J. *Čítanka pro 2. ročník středních odborných škol*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2001. ISBN 80-723-5162-1.

SOUKAL, J. *Čítanka pro II. ročník gymnázií*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2002. ISBN 80-723-5183-4.

SOUKAL, J. *Čítanka 6: literární výchova pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2003. ISBN 80-723-5229-6.

SOUKAL, J. *Čítanka 7: literární výchova pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 3., přeprac. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2007. ISBN 978-807-2353-514.

ŠRUT, P., B. LUKEŠOVÁ a J. SLAVÍKOVÁ. *Čítanka 8: pro 8. ročník základní školy*. Praha: Scientia, 2001. ISBN 80-718-3231-6.

ŠRUT, P., B. LUKEŠOVÁ a J. SLAVÍKOVÁ. *Čítanka 9: pro 9. ročník základní školy*. Praha: Scientia, 2003. ISBN 80-718-3282-0.

ŠTĚPÁN, L. *Čítanka plná příběhů starých i starších: výběrové texty literární a výtvarné výchovy pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Liberec: Dialog, knižní velkoobchod a nakladatelství, 2002. ISBN 80-862-1880-5.

VIEWEGHOVÁ, T. *Čítanka pro 8. ročník základní školy nebo tercie víceletého gymnázia*. Brno: Nová škola, 2009. ISBN 978-80-7289-110-8.

Sekundární literatura

ČEŇKOVÁ, J. *Česká čítanka pro starší školní věk v letech 1870-1970 a její kanonické texty*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-802-4619-248.

FREISE, M. Báseň Jana Nerudy Dědova mísa v literárním kontextu. *Česká literatura*. 1995, roč. 43, č. 1, s. 90 - 95.

FUČÍK, J. *Reportáž psaná na oprátce: první úplné, kritické a komentované vydání*. Praha: Torst, 1995. ISBN 80-856-3946-7.

HAMAN, A. *Neruda prozaik*. Praha: Odeon, 1968. Bez ISBN.

HAMAN, A. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. 2., rev. vyd. Praha: ARSCI, 2010. ISBN 978-807-4200-113.

CHMELÍK, L. *Vývoj školské správy na našem území*. Brno, 2010. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra dějin státu a práva.

JANÁČKOVÁ, J. In: LEHÁR, J. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.

JIRÁT, V. Architektonika Nerudových Písní kosmických In: *O smyslu formy: Studie o otázkách formy v díle českých básníků*. Praha: Václav Petr, 1946. Duch a tvar. Bez ISBN, s. 81 – 106.

KASALOVÁ, P. *Detabuizace erotiky a sexu u Jana Nerudy*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta. Katedra české literatury.

MOCNÁ, D. *Záludný svět Povídek malostranských*. Praha: Academia, 2012. ISBN 80-200-2065-9.

MORKES, F. Proměny povinné školní docházky. In: *Učitel'ské noviny* [online]. 2010 [cit. 2014-04-28]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5492>

NEUMANN, S. Jan Neruda - básník lidu: K 60. výročí úmrtí velkého básníka. *Rudé právo* [online]. 1951, roč. 1951, 8/22, s. 3 [cit. 2014-05-03].

Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1951/8/22/3.png>

NERUDA, J. *Knihy básní*. Aleš Haman. Praha: Nakl. Lidové noviny, 1998. Česká Knižnice. ISBN 80-710-6281-2.

NOVÁK, A. *Studie o Janu Nerudovi*. Praha: F. Topič, 1920. Bez ISBN.

OPELÍK, J. a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*; [Díl] 3, M-Ř; Sv. 1, M-O. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3, s. 493 – 502.

PEŠAT, Z. In: ČERVENKA, M a kol. *Slovník básnických knih: díla české poezie od obrození do roku 1945*. Praha: Československý spisovatel, 1990, ISBN 80-202-0217-x.

POHORSKÝ, M. Nerudova tvorba dramatická. In: NERUDA, J. *Divadelní hry*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961. Bez ISBN, s. 252 - 263.

POLÁK, K. Skladba a třídění „Balad a romancí". In: *O umění Jana Nerudy*. Praha: Václav Petr, 1946, s. 39 - 62. Duch a tvar. Bez ISBN.

PROCHÁZKOVÁ, J. *Analýza výběru textů do čítanek pro 2. stupeň ZŠ*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta. Katedra české literatury.

SKALICKÁ, K. *Srovnání kritických ohlasů Nerudovy a Hálkovy poezie*. Praha, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury.

TUREČEK, D. *Fejton Jana Nerudy*. Praha: ARSCI, 2007. Literární věda, sv. 1. ISBN 978-808-6078-786.

Věstník Ministerstva školství, věd a umění (VMŠVU), roč. IV. (1948), seš. 9. Praha: Státní nakladatelství, 1949.

Věstník Ministerstva školství a osvěty (VMŠO), roč. IX. (1953), seš. 14,18. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954.

Věstník Ministerstva školství a kultury (VMŠAK), roč. XVII. (1960), seš. 1 – 11. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů*. 24. 9. 2004. ISSN 1211-1244.

Resumé

Tato práce se zabývá dílem Jana Nerudy v čítankách pro 2. stupeň základních škol a střední školy vydaných mezi lety 1948 – 2013, přičemž pramenným základem pro celou práci byly čítanky z fondu učebnic a čítanek v Pedagogické knihovně J. A. Komenského v Praze. Na čítankové ukázky od Jana Nerudy se nahlíželo z různých úhlů pohledu.

Nejprve byly zjištěny a analyzovány nejčastější ukázky Nerudova díla s poukazem na kontext Nerudovy tvorby, k jehož připomenutí posloužila první kapitola. Poté došlo ke komparaci těchto ukázek v čítankách pro základní a střední školy, čímž byl vytvořen obraz čítankového středoškolského a základěškolského Nerudy. K celkovému obrazu čítankového Nerudy přispěl rozbor okrajovějších čítankových ukázek.

Ve druhé části práce došlo ke komparaci předlistopadových a polistopadových čítanek z hlediska nejčastějších i okrajovějších ukázek a na základě toho byly zjištěny určité posuny ve výběru ukázek do těchto typů čítanek.

Celá práce představuje zejména sebrání materiálu pro další možnou práci, která by se mohla věnovat hlubší interpretaci výsledků této práce.

Resume

This Bachelors' thesis is concerning the work of Jan Neruda in reading books for junior high school and high school, which were published between 1948 and 2013. The basic root for this thesis as whole was the fund of books and reading books in The Pedagogical library of J. A. Komenský in Prague. There were several different views on Jan Neruda's extracts in reading books.

First of all there were found and analysed the most common extracts of Neruda's work with the focus on context of his texts. First chapter served as a reminder of that context. Then the comparison of these excerpts in junior high and high school reading books was made by which the picture of Neruda in these texts was created. The study of his peripheral reading book texts served to obtain the complete image of Neruda in textbooks.

In the second part of this Bachelors' thesis the comparison of communist's period texts and texts after November 1989 (the most common and peripheral extracts) was made. On the basis of that comparison there were found certain shift in a choice of Neruda's excerpts.

Whole thesis represents mainly a collection of materials for further investigation and another work which may focus on an interpretation of these results.

Klíčová slova

Jan Neruda

Čítanka pro 2. stupeň ZŠ a SŠ

Komplexní obraz čítankového Nerudy

Základoškolský a středoškolský čítankový Neruda

Čítankový kánon 1948 – 1989

Čítankový kánon po roce 1989

Analýza

Komparace

Keywords

Jan Neruda

Reading books for junior high school and high school

Comprehensive picture of Neruda in reading books

Neruda in junior high and high school reading books

Canon in reading books 1948-1989

Canon in reading books after 1989

Analysis

Comparison

Přílohy

Příloha č. 1

Tabulka nejčastěji se vyskytujícími ukázkami Nerudovy tvorby

Název	Sbírka/noviny	Počet výskytů
<i>Matičce</i>	Knihy veršů	16
<i>A mluví člověk:</i>	Písně kosmické	16
<i>Letní</i>	Prosté motivy	14
<i>Romance o Karlu IV.</i>	Balady a romance	13
<i>Láska</i>	Zpěvy páteční	13
<i>Jen dál!</i>	Zpěvy páteční	13
<i>Před fortanou Milosrdných</i>	Knihy veršů	12
<i>Vším jsem byl rád</i>	Knihy veršů	12
<i>Vzhůru již hlavu, národe</i>	Písně kosmické	12
<i>Jarní</i>	Prosté motivy	12
<i>Podzimní</i>	Prosté motivy	12
<i>Dědova mísa</i>	Knihy veršů	11
<i>Zimní</i>	Prosté motivy	10
<i>Letní ty noci zářivá</i>	Písně kosmické	9
<i>Ty věčné hlasy proroků</i>	Písně kosmické	9
<i>Romance helgolandská</i>	Balady a romance	9
<i>Byl 1. máj 1890!</i>	Národní listy	9

Příloha č. 2

Tabulka ilustrující obraz základoškolského a středoškolského čítankového Nerudy

Název	Počet výskytů u čítanek pro ZŠ	Počet výskytů u čítanek pro SŠ	Celkový počet výskytů
<i>Matičce</i>	9	7	16
<i>A mluví člověk:</i>	3	13	16
<i>Letní</i>	2	12	14
<i>Romance o Karlu IV.</i>	5	8	13
<i>Láska</i>	6	7	13
<i>Jen dál!</i>	5	8	13
<i>Před fortanou Milosrdných</i>	4	8	12
<i>Vším jsem byl rád</i>	1	11	12
<i>Vzhůru již hlavu, národe</i>	5	7	12
<i>Jarní</i>	3	9	12
<i>Podzimní</i>	3	9	12
<i>Dědova mísa</i>	8	3	11
<i>Zimní</i>	1	9	10
<i>Letní ty noci zářivá</i>	0	9	9
<i>Ty věčné hlasy proroků</i>	2	7	9
<i>Romance helgolandská</i>	3	6	9
<i>Byl 1. máj 1890!</i>	3	6	9

Příloha č. 3

**Tabulka porovnávající nejčastější ukázky v předlistopadových a polistopadových
čítankách**

Název	Počet výskytů - předlistopadové čítanky	Počet výskytů – polistopadové čítanky
<i>Matičce</i>	10	6
<i>A mluví člověk:</i>	8	8
<i>Letní</i>	8	6
<i>Romance o Karlu IV.</i>	6	7
<i>Láska</i>	5	8
<i>Jen dál!</i>	9	4
<i>Před fortnou Milosrdných</i>	7	5
<i>Vším jsem byl rád</i>	5	7
<i>Vzhůru již hlavu, národe</i>	5	7
<i>Jarní</i>	5	7
<i>Podzimní</i>	7	5
<i>Dědova mísa</i>	3	8
<i>Zimní</i>	5	5
<i>Letní ty noci zářivá</i>	6	3
<i>Ty věčné hlasy proroků</i>	6	3
<i>Romance helgolandská</i>	0	9
<i>Byl 1. máj 1890!</i>	8	1

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta
M. D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Prohlášení žadatele o nahlédnutí do listinné podoby závěrečné práce
Evidenční list

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Poř. č.	Datum	Jméno a příjmení	Adresa trvalého bydliště	Podpis
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				